

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Г. КОРОЛЕНКА

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА
ПІДПРИЄМНИЦТВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
СТУДЕНТІВ З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

для студентів спеціальності 051 Економіка
денної та заочної форми навчання

Полтава
2021

УДК 334.72(075.8)

E45

*Рекомендовано до видання ученою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка,
протокол № 6 від 20 грудня 2021 р.*

Р е ц е н з е н т и:

С. В. Степаненко, кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри політекономії Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

А. А. Шуканова, кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри географії, методики її навчання та туризму Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка;

E45 **Економіка підприємства та підприємництво** : навч.-метод. посіб. для організ. практичних занять та самост. роботи студентів з навчальної дисципліни (для студентів спеціальності 051 Економіка денної та заочної форми навчання) / уклад. : Т. А. Непокупна, Б. О. Шевченко. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. – 76 с.

Навчально-методичний посібник підготовлено на основі програми курсу «Економіка підприємства та підприємництво», містить навчальну програму курсу, структуру навчальної дисципліни, питання для обговорення, питання для самостійного опрацювання, практичні завдання, теми рефератів, опорні матеріали для підготовки здобувачів вищої освіти до практичних занять і виконання самостійних завдань, орієнтовні тестові завдання та перелік питань для підсумкового контролю, список використаної і рекомендованої літератури.

Для студентів спеціальності 051 Економіка денної та заочної форми навчання.

УДК 334.72(075.8)

© Т. А. Непокупна, Б. О. Шевченко, 2021 рік
© ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021 рік

ЗМІСТ

ВСТУП	4
ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	6
СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	8
ОЦІНЮВАННЯ	9
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	11
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	13
ОПОРНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ	30
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ	64
ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ І РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	70

ВСТУП

Підприємництво у цивілізованих економіках виступає одним із факторів економічного зростання, джерелом розвитку національної економіки у цілому і локальних територіальних утворень зокрема.

Мета вивчення навчальної дисципліни: формування у бакалаврів комплексних знань із проблем становлення і розвитку підприємницької діяльності та функціонування підприємства як самостійної господарської одиниці.

Передумови для вивчення навчальної дисципліни: навчальні дисципліни у ЗВО рівня «бакалавр» – «економічна теорія», «історія економіки та економічної думки», «ринкова інфраструктура», «вища математика», «соціологія», «менеджмент», «прикладна економіка», «мікроекономіка», «маркетинг», «гроші та кредит» та ін.

Очікувані результати навчання з дисципліни:

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

1. Визначати сутність економіки підприємства та підприємництва; теорії, моделі, принципи підприємницької діяльності; значення соціального підприємництва.
2. Розкривати умови існування та розвитку підприємницької діяльності; інтерпретувати мотиви і стимули підприємницької діяльності; характеризувати види підприємницької діяльності і підприємницьке середовище.
3. Аналізувати процес створення власної справи; обґрунтовувати джерела фінансування підприємництва; скласти пакет документів для відкриття власної справи та розробляти бізнес-план.
4. Аналізувати доцільність і межі державного втручання у підприємницьку діяльність, недержавних форм підтримки бізнесу.
5. Оцінювати економічні результати виробництва та ефективність діяльності підприємства; аналізувати використання ресурсного потенціалу підприємства.
6. Ідентифікувати типи, форми та види підприємств залежно від використовуваних критеріїв.
7. Установлювати зв'язок між виробництвом і соціальною відповідальністю бізнесу; усвідомлювати важливість сплати податків до бюджетів різних рівнів.

Критерії оцінювання результатів навчання з дисципліни

Сума балів, накопичених студентом у процесі вивчення навчальної дисципліни	Рівень досягнення студентом запланованих результатів навчання з навчальної дисципліни
90-100	Студент безпомилково визначає сутність підприємництва і підприємства, теорії, моделі, принципи, функції та ознаки підприємницької діяльності, значення соціального підприємництва; інтерпретує концепції та моделі підприємництва у контексті

	сучасної економіки; чітко розкриває умови існування та розвитку підприємницької діяльності; мотиви і стимули підприємницької діяльності; характеризує види підприємницької діяльності і підприємницьке середовище; правильно розставляє акценти щодо соціального підприємництва; вибудовує алгоритм процесу створення власної справи в різних організаційно-правових формах; знає пакет документів для відкриття власної справи та структуру бізнес-плану; аргументує необхідність залучення фінансування підприємництва з різних джерел; варіативно обґрунтовує доцільність і межі державного втручання у підприємницьку діяльність та недержавних форм підтримки бізнесу; оцінює економічні результати виробництва та ефективність діяльності підприємства, аналізує ресурсний потенціал підприємства; правильно встановлює зв'язки між виробництвом і соціальною відповідальністю бізнесу
75-89	Студент вільно викладає фактичний матеріал, але не до кінця розуміється на закономірностях розвитку підприємницької діяльності та протікання процесу виробництва на підприємстві, особливостях сучасних моделей підприємництва
60-74	Студент знає основний програмний матеріал у межах поставлених питань, але в його знаннях є очевидні прогалини, він припускається суттєвих помилок. Студент виявляє недоліки в системі та формі викладення теоретичних економічних положень, помиляється у формулюванні спеціальних термінів, визначенні причинно-наслідкових зв'язків тощо
35-59	Студент слабо орієнтується у визначенні категоріального апарату дисципліни
0-34	Повне незрозуміння структури дисципліни

Методи навчання, методи та засоби контролю результатів навчання:

– форми: лекції (традиційна, проблемна, мультимедійна, інтерактивна, із застосуванням опорних конспектів, лекція-дискусія, лекція-діалог, лекція-бесіда, лекція-провокація); практичні заняття; самостійна робота студентів (аудиторна, позааудиторна, науково-дослідна робота студентів); консультації;

– методи: а) *за характером навчально-пізнавальної діяльності студентів*: проблемного навчання (проблемного викладення матеріалу, групового вирішення проблемних задач); частково-пошуковий (евристичних запитань, проєктів); дослідницький (наукові доповіді, наукові повідомлення, реферати); б) *за методичними прийомами*: вербальні (розповідь, пояснення, бесіда, діалог, дискусія); ілюстративно-демонстраційні (ілюстрування, демонстрування); прикладні (практичні завдання, метод кейс-стаді); інтерактивні (малі групи, «мозковий штурм» тощо);

– засоби діагностики результатів навчання: контроль засвоєння теоретичних знань (усне опитування на заняттях, виконання письмових завдань, виконання тестових і контрольних завдань, виконання ІЗ); контроль за самостійною роботою студентів (усне опитування на заняттях, виконання письмових завдань, виконання тестових і контрольних завдань, виконання ІЗ); підсумковий контроль знань (екзамен).

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1.

Тема 1. Теоретичні основи підприємництва

Еволюція поняття «підприємець». Теорії, зміст, принципи, функції та ознаки підприємництва. Моделі підприємництва: класична та інноваційна.

Мета підприємницької діяльності. Мотиви та стимули підприємницької діяльності. Мотивація досягнення Д. Макклеланда. Мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі Д. Аткінсона, Х. Хекхаузена. Підприємницький успіх. Критерії успішного підприємця.

Умови існування та розвитку підприємницької діяльності: економічні, соціальні, правові, політичні, етичні. Шляхи формування суб'єктів підприємництва: еволюційний і прискорений. Підприємництво і бізнес.

Підприємницькі культури Р. Рюттингера й особливості поведінки підприємця: культура торгівлі (комерції), спекулятивна культура, адміністративна культура, інвестиційна культура.

Нетворкінг у бізнесі. Соціальна відповідальність бізнесу.

Тема 2. Види та форми підприємницької діяльності

Об'єктивна основа виділення видів підприємництва. Сутність виробничого підприємництва. Комерційне (торгове) підприємництво. Кредитне підприємництво. Страховий бізнес. Інформаційне підприємництво. Консультативне підприємництво (консалтинг) та його роль у розвитку бізнесу. Венчурний бізнес.

Організаційно-правові та організаційно-економічні форми підприємництва. Законодавство України про форми підприємницької діяльності. Фізична особа. Юридична особа. Основні критерії класифікації підприємств. Індивідуальні та сімейні підприємства. Приватний бізнес. Кооперативні та орендні підприємства. Господарські товариства: повне товариство, товариство з додатковою відповідальністю, товариство з обмеженою відповідальністю, командитне товариство, акціонерне товариство. Державні підприємства. Об'єднання підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни. Холдинг.

Переваги та недоліки організаційно-правових форм господарської діяльності.

Тема 3. Соціальне підприємництво

Участь бізнесу у вирішенні соціально-економічних проблем. Соціальне підприємництво: сутність, функції, завдання. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем суспільства, напрями діяльності. Моделі соціального підприємництва: англо-американська, європейська.

Організаційно-правові форми соціального підприємництва та типи соціальних підприємств. Визначення соціальної проблеми, розробка концепції, уточнення місії соціального підприємництва. Планування у соціальному підприємстві. Джерела фінансування соціального підприємництва.

Результативність соціального підприємництва. Роль держави у розвитку та функціонуванні соціального підприємництва. Формування суспільної думки про соціальне підприємництво.

Соціально-економічні передумови виникнення соціального підприємництва. Досвід функціонування соціального підприємництва у країнах ЄС. Досвід функціонування соціального підприємництва у США. Досвід соціального підприємництва у світі та Україні.

Тема 4. Організація власної справи та планування підприємницької діяльності

Вивчення ринку. Пошук «ринкової ніші». Визначення виду підприємницької діяльності, мети діяльності фірми, вибір організаційної форми. Ліцензування видів підприємницької діяльності.

Установчі документи: Статут, Засновницький договір. Державна реєстрація. Етапи реєстрації. Перереєстрація. Ліквідація підприємства. Обов'язкові процедури після реєстрації підприємства.

Бізнес-план: цілі, завдання і функції. Бізнес-планування в соціальному підприємстві. Розробка і презентація бізнес-плану. Інновації та стартап-проекти.

Тема 5. Ресурсне забезпечення діяльності підприємств

Поняття, класифікація і структура персоналу. Кадрова політика й система управління персоналом. Оцінка персоналу.

Виробничі фонди підприємства (основні та оборотні фонди). Майно соціального призначення. Оцінка, класифікація і структура основних фондів. Спрацювання, амортизація і відтворення основних фондів. Оборотні фонди підприємства.

Нематеріальні ресурси підприємств: поняття і види. Об'єкти промислової власності. Об'єкти, що охороняються авторським правом та суміжними правами. Інші (нетрадиційні) об'єкти інтелектуальної власності. Нематеріальні активи, оцінка їх вартості. Оборотні кошти підприємств та ефективність їх використання.

Поняття, склад і структура інвестицій. Різновиди і структура капітальних вкладень. Обсяги і джерела фінансування інвестицій. Залучення іноземних інвестицій. Оцінка ефективності виробничих і фінансових інвестицій. Інвестиційні проекти підприємств.

Тема 6. Результати та ефективність виробництва

Характеристика продукції. Якість і конкурентоспроможність продукції. Стандартизація і сертифікація продукції. Державний нагляд за якістю продукції.

Продуктивність праці персоналу. Мотивація трудової діяльності. Політика оплати праці. Участь працівників у прибутках підприємства.

Загальна характеристика витрат на виробництво продукції. Собівартість продукції. Управління витратами на підприємстві. Ціни на продукцію: сутність, види, методи встановлення та регулювання.

Фінансова діяльність підприємства. Формування й використання прибутку. Оцінка фінансово-економічного стану підприємства. Ефективність виробництва, його вимірювання та чинники зростання.

Тема 7. Регулювання підприємницької діяльності

Державне регулювання підприємницької діяльності. Форми і методи державного впливу на підприємництво. Податки: їх сутність і значення. Принципи оподаткування. Система оподаткування суб'єктів підприємництва.

Недержавна підтримка підприємництва. Сітьові форми об'єднання організацій (кластери, підприємницькі мережі). Бізнес-центри, бізнес-інкубатори, бізнес-ангели. Технополіси, технопарки.

Державно-приватне партнерство як форма взаємодії влади, бізнесу і суспільства.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин							
	Денна форма				Заочна форма			
	у тому числі:				у тому числі:			
	Лекції	Практичні / Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	Лекції	Практичні / Семінарські заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
ЗМ I								
Тема 1. Теоретичні основи підприємництва	4	4		10	2			21
Тема 2. Види та форми підприємницької діяльності	4	4		10		2		20
Тема 3. Соціальне підприємництво	4	4		10				20
Тема 4. Організація власної справи та планування підприємницької діяльності	6	6		10	2	2		20
Тема 5. Ресурсне забезпечення діяльності підприємств	4	4		10	2	2		20
Тема 6. Результати та ефективність виробництва	4	4		10	2	2		20
Тема 7. Регулювання підприємницької діяльності	4	4		10		2		21
Разом за ЗМ I	30	30		70	8	10	–	142
ІЗ (за необхідності)				20				20
Підготовка до екзамену				30				
Разом	30	30		180	8	10	–	162

Тематика індивідуальних завдань

1. Розробка і захист бізнес-плану власної справи/соціальної бізнес-ідеї.
2. Презентація бізнес-ідеї для стартап-проекту.
3. Провести самоопитування за методикою Орлова Ю. М. «Потреба в досягненні мети».
4. Розробити анкету та провести соціопитування підприємців (міста, району, регіону) з метою з'ясування їхнього ставлення до інновацій, державної економічної політики, конкуренції тощо.
5. «Підприємницький дух» В. Зомбарта і сучасність.
6. Концепція «творчого руйнування» Й. Шумпетера і сучасність.
7. Креативність у інноваційному підприємстві.
8. Психологія спекулятивної складової культури підприємництва.

9. Психологія інвестиційної складової культури підприємництва.
10. Первісне нагромадження капіталу у вітчизняному підприємстві.
11. Чинники зростання ефективності виробництва (діяльності підприємства).
12. Зарубіжний та вітчизняний досвід підвищення ефективності господарювання на підприємствах.
13. Фактори підвищення продуктивності та ефективності праці на підприємстві.
14. Зарубіжний досвід формування та ефективного використання трудового потенціалу підприємства.
15. Оподаткування прибутку підприємств: світовий досвід.
16. Взаємозв'язок податків, дотацій і пільг та їх вплив на підприємницьку діяльність.
17. Організація бізнесу у розвинених країнах світу (країна на вибір).
18. Державна підтримка малого бізнесу: світовий досвід та українські реалії.
19. Державна підтримка соціального підприємництва.

Форми поточного та підсумкового контролю

Поточний контроль: передбачається проведення усного опитування, письмового опитування (словниковий диктант, тестування, розв'язування задач тощо).

Підсумковий контроль проводиться у формі екзамену. Екзаменаційні білети складаються з двох теоретичних питань і тестового завдання

ОЦІНЮВАННЯ

Розподіл балів (за максимальними значеннями) та послідовність їхнього накопичення за результатами аудиторної, самостійної роботи та модульного контролю									Екзамен	Сума	
Змістовий модуль 1											
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	Коеф.	МКР	с/р		
10	10	10	15	10	10	10	0,6	5	10	40	100

Шкала оцінювання успішності студентів

Сума балів за всі види навчальної діяльності за 100-бальною шкалою	Форма семестрового контролю <i>екзамен</i> Значення оцінки
90 – 100	відмінно
75-89	добре
60-74	задовільно
35-59	незадовільно з можливістю повторного складання
0-34	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Інструменти, обладнання, програмне забезпечення та ін.

Персональний комп'ютер з доступом до мережі Інтернет; базове та прикладне програмне забезпечення, навчальний контент, презентації.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Концепція сучасної організації навчального процесу зорієнтовує здобувачів вищої освіти на активне оволодіння навчального матеріалу за допомогою самостійної роботи. Кількість аудиторних годин зменшується, збільшується кількість часу для самостійного опанування студентом матеріалом дисципліни, для планувати своєї підготовки до занять і виконання визначених викладачем завдань.

З дисципліни «Економіка підприємства та підприємництво» передбачаються такі форми організації самостійної роботи:

Підготовка до практичних занять

У ході практичних занять здійснюється поточна перевірка рівня засвоєння здобувачем вищої освіти навчального матеріалу з дисципліни. Також під час практичних занять передбачається проведення модульного контролю – перевірка рівня засвоєння навчального матеріалу кількох або всіх тем дисципліни.

При підготовці до практичних занять студенту необхідно прочитати конспект лекцій з відповідних тем, вивчити понятійний апарат і осягнути логіку навчального матеріалу. Також доцільно звернутися до літературних джерел, які рекомендуються викладачем до кожної теми практичного заняття або містяться у кінці планів практичних занять, робочої програми дисципліни.

Самостійне опрацювання додаткової літератури до практичних занять

Елементом самостійної роботи студента з науковою, навчальною, навчально-методичною та спеціальною літературою є ведення записів. Це сприяє кращому засвоєнню фактичного матеріалу, дає можливість зберегти його в зручному для використання вигляді.

Можна використовувати такі види письмової роботи з текстом:

Анотація – це короткий виклад змісту книги, статті або окремого текстового фрагмента з подальшою критичною оцінкою, зробленою студентом.

План – це форма запису при читанні джерела, яка відображає зміст і структуру книги, що дає змогу швидко відновити в пам'яті її головні положення. Можна використовувати простий план – умовний поділ тексту на закінчені частини, виділення ключових думок, їх коротке формулювання й запис під нумерацією та розгорнутий план – виділення з кожної суттєвої частини книги тих окремих положень, що уточнюють головне. Можна складати плани окремих частин книги.

Тези – це коротко сформульовані головні моменти тексту чи іншого матеріалу.

Конспект – це письмовий огляд основних думок друкованої роботи, лекції, доповіді, промови тощо.

Виконання практичних завдань

Практичні завдання – це ситуативні завдання, задачі, творчі завдання, які здобувач вищої освіти виконує, керуючись власними теоретичними знаннями, лекційними матеріалами, навчальними посібниками та іншими джерелами.

Складання словника термінів і понять

До кожної теми студентам пропонуються основні терміни і поняття, які використовуються при розкритті конкретної теми. Студенту слід вести словник термінів – це вибірково запис економічних термінів, які зустрічаються в науковій літературі, з їх детальним поясненням. Словник можна скласти за алфавітом. Самостійна робота з термінологією повинна проводитися регулярно.

Підготовка доповідей, рефератів, презентацій та есе за тематикою лекцій і семінарів

До кожної теми практичного заняття пропонується перелік орієнтованих тем рефератів. Реферат складається з таких частин: вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел.

Робота із статистичним матеріалом

Така робота передбачає ознайомлення зі збірниками статистичних даних, матеріалами спеціальних і галузевих сайтів. Використання статистики для ілюстрації відповідей на питання в курсі «Економіка підприємства та підприємництво» є необхідним. Статистичні дані варто подавати у вигляді окремих діаграм, графіків, порівняльних таблиць тощо. Такі дані слід включати до презентацій при розкритті окремих питань на практичному занятті.

Самостійне опрацювання питань для засвоєння змісту лекційного матеріалу з курсу

До кожної теми практичного заняття, окрім питань для обговорення НП занятті, включені питання для самостійного опрацювання. Зазвичай питання сформульовано так, що доповнити, розширити, уточнити ті питання, що винесені на обговорення.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – вид позааудиторної самостійної роботи студента, що має науково-дослідницький, проєктний характер, мета якого полягає у самостійному пошуку та засвоєнні частини програмного матеріалу навчальної дисципліни, його систематизації, поглиблення та узагальнення студентом.

Поточний контроль може проводитися із застосуванням таких методів: спостереження; усне, письмове, комбіноване опитування; тестування (письмове чи програмоване); самоконтроль та самоаналіз тощо. *Модульний контроль*: письмове опитування, тестування тощо. *Підсумковий контроль*: екзамен (усно, письмово, письмово-усно, тестуванням). Підсумковою оцінкою з навчальної дисципліни за семестр у формі екзамену є сума балів за різні форми навчальної діяльності та бали, які здобувач має можливість отримати під час екзамену

Оцінюючи знання здобувачів вищої освіти, викладач керується насамперед розумінням ним вивченого матеріалу, засвоєнням основних тенденцій розвитку у сфері маркетингу та уміння застосувати їх на практиці.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Тема 1. Теоретичні основи підприємництва

Мета теми: проаналізувати теоретичні витoki підприємництва.

Навчальні цілі

1. Вивчити категоріальний апарат теми.
2. Охарактеризувати теорії і концепції підприємництва.
3. Розглянути сутність, моделі, принципи, функції, умови існування та розвитку підприємництва.
4. Визначати мету підприємницької діяльності, її мотиви та стимули.
5. Проаналізувати підприємницькі культури, особливості поведінки та цінності підприємця.

Питання для обговорення

1. Теорії, зміст, принципи, функції та ознаки підприємництва.
2. Моделі підприємництва: класична та інноваційна.
3. Умови існування та розвитку підприємницької діяльності.
4. Мета підприємницької діяльності. Мотиви та стимули підприємницької діяльності.
6. Мотивація досягнення Д. Макклеланда, мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі Д. Аткинсона, Х. Хекхаузена.
7. Соціальна відповідальність бізнесу.

Питання для самостійного вивчення

1. Еволюція поняття «підприємець». Підприємництво і бізнес: спільне та відмінне.
2. Шляхи формування суб'єктів підприємництва: еволюційний і прискорений.
3. Нетворкінг у підприємстві.
4. Підприємницькі культури Р. Рюттингера й особливості поведінки підприємця.
5. Індивідуально-психологічні особливості підприємців. Цінності підприємців.
6. Вплив ментальних чинників на поведінку економічних суб'єктів.

Практичні завдання

Завдання 1. Розв'яжіть задачі:

1.1. Функція попиту на підприємницький продукт Z має вигляд: $Q_d = 360 - 50P$, функція пропозиції: $Q_s = 170P - 80$. Знайдіть рівноважну ціну й рівноважний обсяг продажів підприємницького продукту Z . Як зміниться попит і пропозиція, якщо ціна встановиться на рівні 40 грн.? Що відбудеться з обсягом попиту й пропозиції, якщо ціна на продукт Z встановиться на рівні 10 грн.?

1.2. Попит і пропозиція дитячого продукту на регіональному ринку відповідно мають функції:

$$Q_d = 6000 - 20P;$$

$$Q_s = 3000 + 40P.$$

А) Визначте рівноважну ціну і обсяг продажу дитячого продукту.

Уряд, з метою захисту споживачів, прийняв рішення про обов'язкове зниження цін на дитячий продукт на 20%.

Б) Проаналізуйте, якими будуть наслідки цього рішення для наведеного регіонального ринку дитячого продукту.

1.3. Фірма продала 800 од. продукту за ціною 500 гр. од. Після підвищення ціни до рівня 750 гр. од. обсяг попиту скоротився до 600 од. Визначте коефіцієнт цінової еластичності попиту і побудуйте відповідний графік.

Завдання 2. Заповніть таблицю 1.1 (додайте у таблицю прізвища науковців, які вивчали підприємця як економічного суб'єкта та досліджували підприємницьку діяльність):

Таблиця 1.1

№№ пп	Автор	Сутність підприємця та підприємницької діяльності
1.	Р. Кантільйон	
2.	Ж.-Б. Сей	
3.	А. Сміт	
4.	К. Маркс	
5.	В. Зомбарт	
6.	Й. Шумпетер	
7.		
....		
....		
....		

Завдання 3. Провести самоопитування за методикою Орлова Ю. М. «Потреба в досягненні мети».

Завдання 4. Скласти анкету, опитати підприємців (міста, району, територіальної громади, області) про мотиви і стимули їхньої підприємницької діяльності. Зробити висновки.

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. «Підприємницький дух» В. Зомбарта.
2. Концепція «творчого руйнування» Й. Шумпетера і сучасність.
3. Креативність у інноваційному підприємстві.
4. Вплив технологічних укладів на економічний розвиток.
5. Невизначеність і ризик – невід'ємні ознаки інноваційного підприємництва.
6. Мислення – основний ресурс підприємця.
7. Психологія спекулятивної складової культури підприємництва.
8. Психологія інвестиційної складової культури підприємництва.

Основні терміни і поняття

Підприємництво, бізнес, підприємець, підприємницька діяльність, підприємницька активність, підприємливість, інновації, новатор, креативність, мотив, стимул, інноваційний продукт, інноваційна діяльність, інноваційний

потенціал, інноваційна активність, інноваційний розвиток, інноваційний процес, технологічні зміни, економічний розвиток, невизначеність, ризик, технологія, культура торгівлі (комерції), спекулятивна культура, адміністративна культура, інвестиційна культура, успіх, мотиви, стимули, уникнення невдачі, досягнення, мета, психологія підприємця.

Тема 2. Види та форми підприємницької діяльності

Мета теми: розглянути та проаналізувати види і форми підприємницької діяльності.

Навчальні цілі

1. Виділити основні види підприємницької діяльності.
2. Розкрити зміст основних організаційно-правових та організаційно-економічних форм підприємницької діяльності.
3. Визначити переваги та недоліки видів і організаційно-правових форм підприємницької діяльності.

Питання для обговорення

1. Сутність промислового підприємництва.
2. Комерційне (торгове) підприємництво.
3. Кредитне підприємництво. Страховий бізнес.
4. Інформаційне підприємництво. Консультативне підприємництво (консалтинг) та його роль у розвитку бізнесу.
5. Венчурний бізнес.
6. Кооперативні та орендні підприємства.
7. Господарські товариства: ПТ, ТДВ, ТОВ, КТ, АТ (ПрАТ, ПАТ).
8. Державні підприємства.

Питання для самостійного вивчення

1. Об'єктивна основа виділення видів підприємництва.
2. Організаційно-правова форма підприємницької діяльності.
3. Фізична особа і юридична особа.
4. Основні критерії класифікації підприємств.
5. Індивідуальні та сімейні підприємства. Приватний бізнес.
6. Об'єднання підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни, ФПГ.

Практичні завдання

Завдання 1. Проаналізувати національний класифікатор України «Класифікатор видів економічної діяльності». Обґрунтувати вибір виду підприємницької діяльності.

Завдання 2. Чоловік підписав договір страхування від нещасних випадків. У випадку його смерті страхова компанія повинна буде виплатити страхову суму дружині. Ким у цьому випадку стане його дружина:

- а) страховиком,
- б) застрахованою особою,
- в) третьою особою
- г) вигодоотримувачем.

Завдання 3. Розв'яжіть задачі:

3.1. Турист застрахований на суму 15 000 грн. Безумовна франшиза 30 грн. Медичні витрати склали 30 грн. Яким є розмір страхової виплати?

3.2. Пані У мріє відкрити власну фірму з очікуваним доходом у 1 млн. грн. Відомо, що витрати, пов'язані з утриманням фірми такі:

- оренда приміщення – 120 тис. грн. на рік.;
- найм персоналу із 5 осіб, кожному по 10000 грн. на місяць;
- електроенергія та інші ресурси складають 60 тис. грн. на рік.

Щоб відкрити фірму Пані У доведеться залишити службу, де вона отримувала 24 тис. грн., працювати у власній фірмі і вкласти у справу 500 тис. грн. власних коштів. Відсоткова ставка за банківськими вкладами складала 10 % річних. Свій підприємницький талант Пані У оцінила у 20 тис. грн. Обчисліть бухгалтерський та економічний прибуток. Чи вигідно їй відкривати власну справу?

3.3. Сукупні витрати виробничої фірми складають 50 тис. гр. од., а дохід від реалізації виробленого продукту – 65 тис. гр. од. Визначте показник рентабельності виробництва продукту.

3.4. Два друга на рівних за розміром пайових умовах купили фірму з виробництва Z ціною 100000 грн. У процесі їхньої діяльності виник борг у розмірі 25000 грн., який було сплачено третім пайовиком шляхом внесення 90000 грн. до спільного капіталу. Визначте:

- 1) нову величину капіталу фірми;
- 2) розмір грошового паю кожного пайовика «до» і «після» змін сукупного капіталу за умов рівних часток паїв.

3.5. Для забезпечення нормального обігу продукту Z виробничій фірмі необхідно 500 млн. грн. грошової маси. Як зміниться потреба виробничої фірми в грошах за умови, що швидкість обігу грошей підвищиться на 30 %, обсяг виробництва продукту Z зросте на 15 %, а індекс цін підвищиться на 20 %?

Завдання 4. Заповнити таблицю 2.1:

Таблиця 2.1

№№ пп	Організаційно-правова форма підприємницької діяльності	Переваги	Недоліки
1.	Фізична особа – підприємець		
2.	ТОВ		
3.	.....		
4.	.....		

Завдання 5. Пов'язати наведені у таблиці 2.2 терміни з їх визначеннями

Таблиця 2.2

Поняття	Визначення
1. Підприємство	А) середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб
2. Підприємництво	Б) товариства, які мають статутний фонд, поділений на визначену кількість акцій рівної номінальної вартості і несуть відповідальність за зобов'язаннями тільки майном товариства
3. Концерни	В) самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку
4. Споживчі товариства	Г) підприємство, в статутному фонді якого іноземна інвестиція становить сто відсотків
5. Мале підприємство	Д) самостійно господарюючий суб'єкт, що володіє правами юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідну, торговельну та іншу господарську діяльність з метою задоволення суспільних і власних потреб
6. Господарське товариство	Е) діє на основі комунальної власності територіальної громади
7. Повне товариство	Є) самостійні демократичні організації громадян, які на основі добровільності членства і взаємодопомоги за місцем проживання або роботи об'єднуються для спільного господарювання з метою поліпшення свого економічного і соціального стану
8. Товариство з обмеженою відповідальністю	Ж) товариства, всі учасники якого займаються спільною підприємницькою діяльністю і несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями товариства усім своїм майном
9. Товариство з додатковою відповідальністю	З) статутні об'єднання підприємств промисловості, наукових організацій, транспорту, банків, торгівлі тощо на основі повної фінансової залежності від одного або групи підприємців
10. Акціонерне товариство	І) товариства, статутний фонд яких поділено на частки визначених установчими документами розмірів. Учасники такого товариства відповідають за його боргами своїми внесками до статутного фонду, а за недостатністю цих сум – додатково належним їм майном в однаковому для всіх учасників кратному розмірі до внеску кожного учасника
11. Кооперативи	К) створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно, формує відповідно до закону статутний фонд, не поділений на частки (паї), затверджує статут, розподіляє доходи, безпосередньо або через керівника, який ним призначається, керує підприємством і формує його трудовий колектив на засадах трудового найму, вирішує питання реорганізації та ліквідації підприємства.
12. Унітарне	Л) товариство, що має статутний фонд, розподілений на частки, розмір

підприємство	яких визначається установчими документами. Учасники товариства несуть відповідальність в межах їх вкладів
13. Асоціація	М) вид підприємств, які створені громадянами України, що добровільно об'єдналися на основі членства для спільного здійснення господарської та іншої діяльності
14. Комунальне підприємство	Н) договірні об'єднання, які створюються з метою постійної координації господарської діяльності та забезпечення спільних інтересів учасників на регіональному, національному або міжнародному ринку
15. Іноземне підприємство	О) підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їхнього майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. Переваги та недоліки організаційно-правових форм господарської діяльності.
2. Акціонування: світовий досвід, українські реалії та проблеми.
3. Функціонування холдингових компаній.

Основні терміни і поняття

Фізична особа-підприємець, юридична особа, приватне підприємство, колективне підприємство, господарське товариство, ТОВ, ТДВ, ПрАТ, ПАТ, командитне товариство, повне товариство, спільне підприємство, державне підприємство, муніципальне підприємство, унітарне підприємство, консорціум, синдикат, асоціація, трест, концерн, холдинг, пай, кооперативи, фінансово-промислові групи, господарське об'єднання, промислове підприємництво, торгове підприємництво, фінансове підприємництво, консалтингове підприємництво, страховий бізнес.

Тема 3. Соціальне підприємництво

Мета теми: розкрити значимість соціального підприємництва для економічної системи.

Навчальні цілі

1. Розкрити сутність, функції, завдання, значення, результативність соціального підприємництва.
2. Визначати соціальні проблеми, розробляти концепцію, формулювати місію соціального підприємництва.
3. Аналізувати джерела фінансування соціального підприємництва.

Питання для обговорення

1. Соціальне підприємництво: сутність, функції, завдання.

2. Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем суспільства.
3. Моделі соціального підприємництва: англо-американська, європейська.
4. Організаційно-правові форми соціального підприємництва та типи соціальних підприємств.
5. Визначення соціальної проблеми, розробка концепції, уточнення місії соціального підприємництва.
6. Планування у соціальному підприємстві.
7. Джерела фінансування соціального підприємництва.

Питання для самостійного вивчення

1. Соціально-економічні передумови виникнення соціального підприємництва.
2. Досвід функціонування соціального підприємництва у країнах ЄС.
4. Досвід функціонування соціального підприємництва у США.
5. Досвід функціонування соціального підприємництва в Україні.
6. Результативність соціального підприємництва.

Практичні завдання

Завдання 1. Сформулювати, обґрунтувати і презентувати соціальну бізнес-ідею.

Завдання 2. Створити алгоритм формування суспільної думки про соціальне підприємництво.

Завдання 3. Заповнити таблицю 3.1:

Таблиця 3.1

№№	Джерела фінансування соціального підприємництва	Переваги	Недоліки
1.	Фандрайзинг		
2.	Краудфандинг		
3.	...		
4.	...		

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. Соціальне підприємництво як чинник соціально-економічного розвитку суспільства.
2. Потенціал та перспективи розвитку соціального підприємництва в Україні.
3. Роль держави у розвитку та функціонуванні соціального підприємництва.
4. Роль суспільної думки у функціонуванні соціального підприємництва.

Основні терміни і поняття

Соціальне підприємництво, соціальне підприємство, соціальна проблема, соціальна бізнес-ідея, фандрайзинг, краудфандинг, гранти, благодійність, спонсорство, державні субсидії, меценатство, венчурне фінансування, партнерські

структури, соціальний франчайзинг, ризики, соціальний ефект і витрати, інвестиційна привабливість соціального проєкту, партнерство.

Тема 4. Організація власної справи та планування підприємницької діяльності

Мета теми: ознайомитися з процедурою організації власної справи та планування підприємницької діяльності.

Навчальні цілі

1. Визначити алгоритм пошуку «ринкової ніші», виду та організаційно-правової форми підприємницької діяльності, процесу реєстрації в органі державної реєстрації.
2. З'ясувати джерела фінансового забезпечення бізнесу.
3. Охарактеризувати бізнес-план, процедуру його розробки і захисту.

Питання для обговорення

1. Вивчення ринку, пошук «ринкової ніші».
2. Визначення виду підприємницької діяльності та вибір організаційно-правової форми підприємства.
3. Процес реєстрації в органі державної реєстрації.
4. Сутність планування, його етапи. Бізнес-план: цілі, завдання, функції.
5. Ресурси для старту власної справи.
6. Стартап як фінансовий проєкт.

Питання для самостійного вивчення

1. Статутний фонд та його формування.
2. Розробка засновницьких документів підприємства.
3. Припинення діяльності суб'єкта господарювання.
4. Джерела фінансового забезпечення бізнесу.
5. Вплив добробуту домогосподарств на їхню купівельну спроможність та розвиток бізнесу.
6. Вплив економічної поведінки представників різних поколінь на споживчу поведінку та розвиток бізнесу.

Практичні завдання

Завдання 1. Розробити і захистити бізнес-плану власної справи (на основі методик UNIDO, TACIS, EBRD /на вибір/) у формі пітч-презентації.

Завдання 2. Заповнити таблицю 4.1:

Таблиця 4.1

№№ пп	Організаційно-правова підприємницької діяльності	форма	Статут	Установчий договір
1.	Приватне підприємство			

2.	Повне товариство		
3.	.....		
4.	.....		

Завдання 3. Заповнити таблицю 4.2:

Таблиця 4.2

№№ пп	Ресурси для старту власної справи	Переваги	Недоліки
1.	Кредит		
2.	Позики		
3.	.....		
4.	.....		

Завдання 4. Заповнити таблицю 4.3:

Таблиця 4.3

№№ пп	Ресурси для розвитку власної справи	Переваги	Недоліки
1.	Кредит		
2.	Позики		
3.	.....		
4.	.....		

Завдання 5. Розробіть логічну схему реєстрації фізичної особи – підприємця.

Завдання 6. Розробіть логічну схему реєстрації юридичної особи.

Орієнтовна тематика рефератів

1. Первісне нагромадження капіталу у вітчизняному підприємстві.
2. Закордонний досвід реєстрації суб'єктів господарювання.

Основні терміни і поняття

Вивчення ринку; пошук «ринкової ніші»; аналіз можливостей виробництва; можливостей ринку товару; визначення ринкової стратегії підприємства; встановлення й утримання конкурентних переваг; інновації як конкурентна перевага; засновники; співзасновники; статутний фонд; установчі документи: Статут підприємства, Установчий договір; державна реєстрація; перереєстрація; ліквідація суб'єкта підприємництва; дозвільні документи; планування підприємницької діяльності; етапи планування: аналіз стратегічних проблем, прогноз майбутніх умов діяльності і визначення завдань, вибір оптимального варіанту розвитку; види планування: довгострокове, середньострокове і короткострокове планування; бізнес-план: цілі, завдання, функції; зміст і структура бізнес-плану; гранти, кредити, інвестиції, краудфандинг.

Тема 5. Ресурсне забезпечення діяльності підприємств

Мета теми: розглянути та проаналізувати ресурсне забезпечення діяльності підприємств.

Навчальні цілі

1. З'ясувати сутність, види, значення ресурсів підприємства.
2. Проаналізувати місце і роль виробничих фондів підприємства.
3. Проаналізувати місце і роль нематеріальних ресурсів підприємства.

Питання для обговорення

1. Ресурси підприємства: сутність, види, значення.
2. Виробничі фонди підприємства (основні та оборотні фонди).
3. Нематеріальні ресурси підприємства: поняття і види.
4. Трудові ресурси підприємства.
5. Поняття, склад і структура інвестицій.

Питання для самостійного вивчення

1. Показники ефективності використання ресурсного потенціалу.
2. Виробнича потужність підприємства.
3. Фінансові ресурси підприємства.
4. Продуктивність праці та показники її вимірювання.

Практичні завдання

Завдання 1. Розв'яжіть задачі:

1.1. На виробничій дільниці треба обробити за квартал 620 комплектів деталей. На обробку одного комплекту витрачається на токарних роботах 8,2 год, на фрезерувальних — 7,1 год. Коефіцієнт виконання норм виробітку планується відповідно 110 і 115 %. Фонд робочого часу одного працівника за квартал — 458 год. Визначити, скільки працівників потребує виробнича дільниця для виконання квартальної програми.

1.2. Початкова вартість токарного верстата – 5750 грн. Строк експлуатації – 10 років. Визначити залишкову вартість верстата, якщо він пропрацював 5 років.

1.3. Визначити середньорічну вартість основних фондів за рік, якщо на початку року їх вартість становила 385 млн. грн., у квітні було введено в експлуатацію 6 токарних верстатів вартістю 900 тис. грн. кожен, а з 1 жовтня виведено з експлуатації основних фондів на суму 200 тис. грн.

1.4. Виробнича бригада, яка складається з двох осіб, виробляє м'які іграшки. Кожен день вона займається виробництвом по дві години. У таблиці розміщені дані про витрати часу на виробництво іграшок кожним виробником (див. табл. 5.1):

Таблиця 5.1

Виробники	Витрати часу на виробництво іграшки (мишки), год.	Витрати часу на виробництво іграшки (котика), год.

Виробник 1	2	У чотири рази більше, ніж на виробництво мишки
Виробник 2	На 50 % більше, ніж Виробник 1	На 20 % менше, ніж Виробник 1

Визначити, скільки за дві години виробники зможуть виробити мишок і котиків.

Завдання 2. Пов'язати наведені у таблиці 5.2 терміни з їх визначеннями.

Таблиця 5.2

Поняття	Визначення
1. Персонал	А) сукупність матеріальних і культурних благ, а також послуг, які може придбати працівник за номінальну заробітну плату.
1. Сумісник	Б) внутрішній нормативний документ підприємства, в якому зазначається перелік посад, що є на даному підприємстві, чисельність працівників за кожною з них і розміри їх місячних посадових окладів.
2. Робітники	В) сукупність соціально-правових, організаційно-економічних і психологічних заходів держави з формування, використання і відтворення трудового (кадрового) потенціалу.
3. Керівники	Г) нормативний документ, в якому усі види робіт, що виконуються на тому чи іншому виробництві, розподіляються на групи залежно від їхньої складності.
4. Спеціалісти	Д) сукупність постійних працівників, які отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності і забезпечують господарську діяльність суб'єкта господарювання.
5. Службовці	Е) характеризує ефективність трудових витрат і показує здатність праці створювати за одиницю часу певну кількість матеріальних благ.
6. Професія	Є) працівники, що займають керівні посади на підприємствах та їх структурних підрозділах, а також їх заступники.
7. Спеціальність	Ж) основа регулювання професійно-кваліфікаційного поділу та руху робочої сили і приміняється для визначення співвідношення в оплаті праці робітників, які виконують роботи різної складності.
8. Кадрова політика	З) різновид трудової діяльності в межах даної професії, який має специфічні особливості та потребує від працівника додаткових (спеціальних) знань та навичок.
9. Явочна чисельність працівників	И) працівники, що виконують суто технічну роботу і займаються діловодством, обліком, контролем, господарським та технічним обслуговуванням
10. Продуктивність праці	І) чисельність всіх працівників, що з'явилися на роботу.
11. Трудомісткість	К) рівень знань та трудових навичок, необхідний для виконання робіт

продукції	певної складності за відповідною професією.
12. Основна заробітна плата	Л) працівників, що виконують спеціальні інженерно-технічні, економічні та інші роботи.
13. Заробітна плата	М) розмір зарплати залежить від кількості виробленої робітником продукції (виконаної роботи) належної якості на основі попередньо встановлених норм часу (виробітку) і розцінок з урахуванням складності та умов праці.
14. Реальна заробітна плата	Н) винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу.
15. Відрядна форма оплати праці	О) категорія персоналу, яка безпосередньо зайнята у процесі створення матеріальних цінностей, виконання робіт та надання послуг.
16. Тарифна сітка	П) винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадових обов'язків)
17. Тарифно-кваліфікаційний довідник	Р) працівник підприємства (власник, найманий, працівник), який має місце основної роботи на іншому підприємстві.
18. Штатний розпис	С) показник, що характеризує затрати часу на одиницю продукції
19. Кваліфікація	Т) особливий вид трудової діяльності, здійснення якої потребує певних теоретичних знань та практичних навичок.

Завдання 3. Підприємство почало працювати з серпня місяця. Середньооблікова чисельність працівників на початок роботи складала 780 осіб, а в наступному місяці – 820. Далі підприємство було реформовано. Визначте середньооблікову чисельність працівників за III квартал і за рік.

Завдання 4. Місячний оклад працівника 1005 грн. Згідно графіку за місяць передбачалося відпрацювати 192 год. Фактично відпрацьовано 23 дні по 8 год., у тому числі 4 год. проходив простій, за час якого оплата проводилась у розмірі 50 % тарифної ставки. За виконання плану нарахована премія у розмірі 20 % виробітку. Визначте суму заробітної плати працівника за місяць.

Завдання 5. На основі даних, наведених у таблиці 5.3, визначте середньорічну вартість основних фондів.

Таблиця 5.3

Вихідні дані для розрахунків

Показники	Значення, тис. грн
Вартість основних фондів на початок року	2 450
Вартість основних фондів, які надійшли на 01.05 поточного року	875
Вартість основних фондів, які вибули на 01.08 поточного року	215
Вартість основних фондів, які вибули на 01.11 поточного року	85

Завдання 6. У таблиці 5.4. наведені дані про склад основних виробничих фондів підприємства на кінець року.

Таблиця 5.4

Вихідні дані для розрахунків (тис. грн)

Елементи основних фондів	Попередній рік	Звітний рік
Будівлі, споруди та передавальні пристрої	12 957	12 685
Транспорт, устаткування, інструменти	4 589	8 345
Інші основні фонди	1 875	1 532

Визначте функціонально-групову структуру основних фондів підприємства і дайте їй оцінку.

Завдання 7. На початок поточного року балансова вартість груп основних засобів підприємства «Інтертур» характеризується такими даними:

1 група — 210 000 грн;

2 група — 95 000 грн;

3 група — 175 000 грн;

4 група — 35 000 грн.

У I кварталі поточного року був проведений капітальний ремонт основних засобів: 2-ої групи — на суму 12 000 грн; 3-ої групи — на суму 26 000 грн.

Визначити балансову вартість основних засобів підприємства на 1.04 та розрахувати суму амортизаційних відрахувань за I та II квартали поточного року. Як зміна суми амортизаційних відрахувань у II кварталі відносно I кварталу вплинула на оподаткований прибуток ЗАТ «Інтертур»?

Провести розрахунок амортизаційних відрахувань за нормами, що діють у поточному році.

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. Методи нарахування амортизації.
2. Фактори підвищення продуктивності та ефективності праці.
3. Зарубіжний досвід формування та ефективного використання трудового потенціалу фірми.

Основні терміни і поняття

Ресурси підприємства; потенціал підприємства; ефективність; ресурсовіддача; рентабельність; основні фонди; виробничі і невиробничі фонди; початкова, відновлювальна, залишкова вартість; фізичний і моральний знос; амортизація; виробнича потужність підприємства; майно підприємства; фондівіддача; фондоємність; трудові ресурси; персонал; продуктивність і ефективність праці; заробітна плата; фонд оплати праці; тарифна ставка, сітка, розряд; фінансові ресурси; активи підприємства; оборотні фонди, фонди обігу, оборотні кошти, оборотність; інтелектуальна власність; промислова власність; винахід; промисловий зразок; товарний знак; авторське право; суміжне право; раціоналізаторська пропозиція; «ноу-хау»; комерційна таємниця; нематеріальні активи; патент; ліцензія; оборотні кошти.

Тема 6. Результати та ефективність виробництва

Мета теми: розглянути та проаналізувати результати виробництва підприємства та його ефективність.

Навчальні цілі

1. Проаналізувати джерела витрат виробництва і собівартості продукції.
2. Ознайомитися з фінансовою діяльністю підприємств.
3. Визначити джерела формування і напрями використання прибутку.
4. З'ясувати способи вимірювання ефективності виробництва та види ефективності.

Питання для обговорення

1. Витрати виробництва і собівартість продукції.
2. Фінансова діяльність підприємства.
3. Формування й використання прибутку.
4. Вимірювання ефективності виробництва. Види ефективності.

Питання для самостійного вивчення

1. Класифікація витрат виробництва.
2. Кошторис виробництва.
3. Чинники й резерви зростання прибутку підприємств.

Практичні завдання

Завдання 1. Розв'яжіть задачу:

1.1. Визначити величину чистого прибутку підприємства у плановому періоді за умови, що величина чистого доходу від реалізації товарів складе 715 тис. грн; витрати підприємства – 565 тис. грн; нарахований податок на прибуток – 75 тис. грн; податкові зобов'язання з ПДВ – 138 тис. грн; дохід від володіння корпоративними правами – 85 тис. грн, у т.ч. по корпоративним правам резидента – 62 тис. грн, нерезидента – 23 тис. грн; визнаний дохід від курсових різниць – 8,5 тис. грн.

Завдання 2. Використовуючи дані, які наведені у таблиці 6.1:

1. Розрахуйте структуру витрат підприємства та її динаміку, зробіть висновки.
2. Виділіть статті: прямі та непрямі, умовно-постійні та умовно-змінні, прості та комплексні.
3. Розрахуйте виробничу та повну собівартість.

Таблиця 6.1

Вихідні дані для розрахунків (тис. грн)

Статті	Минулий рік	Звітний рік
Сировина та матеріали	1 250	1 486
Покупні, комплектуючі, напівфабрикати	95	90
Паливо, енергія	487	520
Основна заробітна плата за відрядними розцінками	312	415

Додаткова заробітна плата	52	59
Відрахування на соціальні потреби	130	170
Витрати, пов'язані з підготовкою та освоєнням виробництв	8	10
Знос спеціальних інструментів	13	13
Витрати на утримання та експлуатацію обладнання	65	71
Загальновиробничі витрати	55	58
Загальногосподарські витрати	78	89
Комерційні витрати	64	83
Витрати внаслідок технічного браку	8	13

Завдання 3. Туристичне підприємство реалізує тури одного напрямку, ціна туру – 1 800 грн, середні змінні витрати – 900 грн, загальні постійні витрати – 15 000 тис. грн. Визначте критичний обсяг випуску і реалізації продукції у вартісному і кількісному вираженні.

Завдання 4. За планом реструктуризації туристичне підприємство планує збільшити обсяг реалізації турів. Визначте оптимальний обсяг турів та оптимальні ціни, при яких гранична виручка перевищуватиме граничні витрати підприємства. Базова ціна включає рентабельність виробництва туру у розмірі 15 %. Підприємство може реалізовувати тури у обсягах, наведених у таблиці 6.2.

Таблиця 6.2

Вихідні дані для розрахунків

Обсяг реалізованих турів, т	Собівартість турів, грн
1500	32 000
2500	32 570
3500	33 200
4500	33 550
5.500	35 500
6500	41 200

Завдання 5. У таблиці 6.3 представлено спрощений баланс підприємства на початок року. За даними балансу обчисліть показники оцінки фінансового стану підприємства.

Таблиця 6.3

Вихідні дані для розрахунків (тис. грн)

Актив	Сума	Пасив	Сума
1. Основні фонди	565	1. Внески власників	431
2. Нематеріальні активи	75	2. Нерозподілений прибуток	260
3. Інше майно	15	3. Амортизаційні суми	25
4. Грошові кошти на рахунку і в касі	32	4. Довгострокова кредиторська заборгованість	12
5. Цінні папери	21	5. Облігації	3
6. Дебіторська заборгованість	8	6. Заборгованість працівникам по заробітній платі	2
7. Виробничі запаси	10		
8. Витрати майбутніх періодів	2		
9. Готова продукція	5		
Усього активів	733	Усього пасивів	733

Завдання 6. Розрахуйте показники рентабельності підприємства за даними таблиці 6.4.

Таблиця 6.4

Вихідні дані для розрахунків

Показники	Значення
Обсяг випуску продукції, од.	8 000
Оптова ціна за одиницю продукції, грн	65
Собівартість одиниці продукції, грн	48
Прибуток від реалізації продукції підсобного господарства, грн	3 850
Збитки від позареалізаційних операцій, грн	1 845
Середньорічна вартість основних фондів, грн	195 000
Середньорічна вартість нормованих оборотних засобів, грн	45 600
Ставка податку на прибуток, %	20

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. Економіко-правове обґрунтування змісту й кількості державних (національних) стандартів на продукцію підприємств.
2. Чинники зростання ефективності виробництва (діяльності підприємства).
3. Зарубіжний та вітчизняний досвід підвищення ефективності господарювання на підприємствах.

Основні терміни і поняття

Поточні (операційні) витрати; собівартість продукції; змінні та постійні витрати; пропорційні й непропорційні витрати; прямі та непрямі витрати; управління витратами; валові витрати; кошторис виробництва; калькуляція; фінансування діяльності; фінансове планування; прибуток; валовий прибуток; чистий прибуток; прибутковість підприємства (організації); фінансова стійкість; платоспроможність; ефективність виробництва (діяльності); економічна ефективність; соціальна ефективність; показники ефективності; чинники зростання ефективності.

Тема 7. Регулювання підприємницької діяльності

Мета теми: проаналізувати сутність та необхідність державного і недержавного регулювання підприємницької діяльності.

Навчальні цілі

1. Проаналізувати необхідність державного регулювання підприємницької діяльності.
2. Розглянути форми і методи державного впливу на підприємництво.
3. Розглянути систему оподаткування суб'єктів підприємництва.
4. Визначити форми недержавної підтримки підприємництва.
5. З'ясувати переваги і недоліки сітьових форм об'єднання підприємств.
6. Проаналізувати сутність і необхідність соціальної відповідальності бізнесу.

Питання для обговорення

1. Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності.
2. Форми і методи державного впливу на підприємництво.
3. Система оподаткування суб'єктів підприємництва.
4. Державно-приватне партнерство як форма взаємодії влади і бізнесу.
5. Недержавна підтримка підприємництва.

Питання для самостійного вивчення

1. Податки: їх сутність і значення. Принципи оподаткування.
2. Місцеві податки і збори. Збори і цільові відрахування підприємств. Оподаткування суб'єктів малого підприємництва.
3. Сітьові форми об'єднання підприємств (кластери, підприємницькі мережі).

Практичні завдання

Завдання 1. Розв'яжіть задачі:

1.1. За січень місяць фірма «ХХ» отримала 125000 грн. виручки, при цьому витрати на виробництво продукту Z та його реалізацію склали 80000 грн. Визначте розмір податку на прибуток, якщо ставка податку дорівнює 25 %.

1.2. Юля працює менеджером із зовнішньоекономічної діяльності. При прийнятті її на роботу роботодавець повідомив, що її заробітна плата (брутто) становитиме 12000 грн. Юля знає, що зі своєї заробітної плати вона повинна сплатити податки та збори. Визначте, які податки і збори має сплатити Юля та обчисліть їх розмір.

Завдання 2. Реферування статті: Оніпко Т. А. Сучасна кластерна політика: сутність та особливості. *Бізнес Інформ.* 2017. № 5. С. 50–55.

Завдання 3. Розробити анкету та провести соціопитування підприємців (міста, району, регіону) з метою з'ясування їхнього ставлення до інновацій, державної економічної політики, конкуренції тощо.

Орієнтовна тематика для рефератів та творчих робіт

1. Організація бізнесу у розвинених країнах світу (країна на вибір).
2. Державна підтримка малого підприємництва: світовий досвід та українські реалії.
3. Історія оподаткування: світовий досвід.
4. Оподаткування прибутку підприємств: світовий досвід.
5. Взаємозв'язок податків, дотацій і пільг та їх вплив на підприємницьку діяльність.

Основні терміни і поняття

Державне регулювання, ліцензування, квоти, пільги, кредитування бізнесу, технополіси, технопарки, кластери, бізнес-центри, бізнес-інкубатори, ДПП, податки, податкова система, бюджет, суб'єкт оподаткування, об'єкт оподаткування, податкова ставка, податкова пільга, прямі податки, непрямі податки, прогресивне оподаткування, регресивне оподаткування, пропорційне оподаткування, валовий прибуток, додана вартість, акциз, мито, ПДВ, соціальні податки, соціальна відповідальність бізнесу.

ОПОРНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Теоретичні основи підприємництва

1. Теорії та моделі підприємництва. Вважають, що вперше цей термін був введений у науковий обіг англійським економістом і банкіром Річардом Кантільйоном у ХУІІІ ст.

Класик англійської політичної економії А.Сміт визначав підприємця як власника, що ризикує заради комерційного успіху. Він сам організує економічну діяльність, сам управляє, сам розпоряджається її результатом. А.Сміт пов'язував підприємницьку діяльність насамперед з власним інтересом підприємця (особистим збагаченням), у процесі реалізації якого підприємця сприяють найефективнішому задоволенню потреб суспільства.

Французький економіст Ж.-Б. Сей уперше підкреслив роль підприємця як особи, яка вміло комбінує фактори виробництва.

Німецький економіст та соціолог В.Зомбарт визначав підприємця: як завойовника; як організатора; як творця.

Загальноприйнятим у всьому світі є визначення підприємництва, дане відомим австро-американським економістом Йозефом Шумпетером (1883-1950). Підприємець за Й.Шумпетером – це господарський суб'єкт, функцією якого є здійснення нових комбінацій у виробництві й обігу, впровадження різних нововведень. При цьому під поняттям «здійснення нових комбінацій» розуміється таке використання виробничих ресурсів, яке забезпечує виробництво нового невідомого споживачам товару або створення його нової якості, впровадження нових технологій, освоєння нових ринків збуту і джерел сировини, а також проведення організаційних змін господарських форм. Завдання підприємця – організувати ефективно виробництво, вміло керувати і наповнювати ринок високоякісними товарами і послугами.

Й.Шумпетер першим зауважив, що підприємець – не обов'язково власник капіталу.

Фрідріх фон Хайєк (1899-1992; народився в Австрії) пов'язував підприємництво з особистою свободою, яка дає людині змогу раціонально розпоряджатися своїми здібностями, знаннями, інформацією та доходами.

Зі зміною технологічного способу виробництва економічна поведінка підприємців змінюється. Перехід від індустріальних до інформаційних технологій зумовлює перехід підприємницької діяльності від класичної до інноваційної моделі (табл. 1).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика класичної та інноваційної моделей підприємництва

Поведінка підприємця	Класична модель підприємництва	Інноваційна модель підприємництва
Мета підприємницької діяльності	Максимізація доходу	Оптимізація потенціалу доходності

Засоби досягнення мети	Застосування підходів, вироблених на основі попереднього власного досвіду	Застосування нових, нетрадиційних підходів, пошук нових ресурсів та їх комбінацій, нових систем управління, заохочення тощо
Варіантність дій	Одноальтернативність з урахуванням минулого досвіду	Багатоальтернативність, творчий пошук перспектив
Ставлення до ризику	Мінімізація ризику	Усвідомлений ризик з балансуванням сукупності ризикових варіантів
Реакція на зміни в економічному середовищі	Констатація факту	Прагнення передбачити виникнення проблем та знайти засоби пристосування до них (якщо їх настання не можна попередити) і застосування превентивних засобів для запобігання небажаних наслідків
Система заохочень	Заохочення стабільності та ефективності	Заохочення творчості, новаторства, ініціативи

2. Зміст та основні принципи підприємництва. Підприємництво – це явище досить широке і багатовимірне. Тому в теорії поняття «підприємництво» розглядається як різноаспектне.

Підприємництво – це економічна категорія, це тип господарської поведінки, це господарське мистецтво, це метод економічного мислення.

Господарський кодекс України дає таке визначення підприємництву. *Підприємництво* – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Підприємницька діяльність триває на таких принципах:

- вільний вибір підприємцем видів підприємницької діяльності;
- самостійне формування підприємцем програми діяльності, вибору постачальників і споживачів продукції, що виробляється, залучення матеріально-технічних, фінансових та інших видів ресурсів, використання яких не обмежено законом, встановлення цін на продукцію та послуги відповідно до закону;
- вільне наймання підприємцем працівників;
- комерційний розрахунок та власний комерційний ризик;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається у підприємця після сплати податків, зборів та інших платежів, передбачених законом;
- самостійне здійснення підприємцем зовнішньоекономічної діяльності, використання підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

3. Функції та ознаки підприємництва. Основними функціями підприємництва є ресурсна, організаційна, новаторська, господарська, соціальна, творча й особистісна.

Виходячи із цих функцій підприємництва, сучасному підприємцю мають бути притаманні певні найважливіші риси, пов'язані з відповідними функціями, а саме: самостійність, новаторство, ініціатива, творчість, ризиковість, економічна та соціальна відповідальність, масштабність мислення, діловитість.

4. Умови існування та розвитку підприємницької діяльності. Для появи підприємництва, для перетворення його в основну організаційну форму виробництва, необхідні певні умови:

1. Наявність відповідних майнових прав на умови і результати виробництва.
2. Наявність певного економічного, соціального, правового і політичного середовища.
3. Повна економічна відповідальність за результати діяльності.
4. Етика підприємництва.

5. Формування суб'єктів підприємництва. Формування суб'єктів підприємництва можливе двома шляхами:

1. *Еволюційний* – передбачає поступове накопичення грошових та інших ресурсів, достатніх для відкриття і розвитку своєї справи.

2. *Прискорене* формування суб'єктів підприємництва. Його, як правило, використовують країни, які здійснюють перехід від централізовано-планової до змішаної економіки. Держава приймає рішення про: 1) приватизацію підприємств; 2) зміну умов застосування державного капіталу шляхом комерціалізації і стимулювання появи товариств підприємницького типу.

Процес приватизації тією чи іншою мірою властивий багатьом країнам. Для одних – це радикальний засіб реформування всієї економічної системи, для інших – можливість модифікувати певні сектори економіки, спосіб вирішення проблем державного бюджету.

Комерціалізація – другий напрямок перетворення державної власності. Це широке поняття, яке конкретизується такими формами, як оренда, оренда з викупом тощо. У цьому випадку зміни суб'єкта власності не відбувається. Змінюється режим функціонування державної власності. Використання державних підприємств здійснюється на основі комерційних, ринкових відносин. Пряме опікування з боку держави знімається. Це сприяє формуванню суб'єктів підприємництва.

6. Мета підприємницької діяльності. Мотиви та стимули підприємницької діяльності. Залежність між загальними умовами формування підприємницького інтересу і формами його реалізації представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Спонукальні мотиви підприємницької активності

Особисті чинники спонукання	Характер дії
Особисті якості	Наявність необхідних знань, освіти, ділових якостей,

	професійної підготовки, здібності до новаторських дій
Особливості організації власної справи	Можливості перспективного розвитку бізнесу у довгостроковому періоді
Економічні мотиви	Націленість на досягнення успіху, мотивація праці та одержання винагороди залежно від результатів
Соціально-психологічні мотиви	Особливі форми прояву творчих якостей

Розгорнута мотивація підприємництва може бути лише за умов розвинутого конкурентного середовища. Підприємець реалізує свій інтерес як власник, сприяючи покращанню організації бізнесу.

7. Мотивація досягнення Д. МакКлелланда. У концепції Д. МакКлелланда в основу механізму мотивації людини до високопродуктивної праці закладено задоволення потреб. Ця теорія пов'язана з вивченням і описом впливу на поведінку людини трьох груп потреб вищих рівнів: ♦ причетності (співучасті); ♦ успіху (досягнення); ♦ влади.

Потреба причетності (співучасті) – доволі широко відомий і добре вивчений соціальний мотив, який має суттєвий вплив на людську поведінку. Соціально-комунікативна потреба передбачає, що людська поведінка сильно підвладна впливу з боку бажання дружби, прийняття, приналежності до будь-чого. Тобто вона проявляється у вигляді бажань дружніх стосунків з оточенням.

Потреба успіху, досягнень – виявляється у бажанні людини досягти поставлених цілей. Потреба успіху знаходиться посередині між потребою у повазі і потребою в самовираженні. Ця потреба задовольняється не проголошенням успіху певної людини, а процесом праці до успішного завершення.

Потреба влади належить до бажання індивідуума впливати на інших людей, контролювати себе чи своє оточення. Вона є набутою і розвивається на основі навчання, життєвого досвіду і виявляється у тому, що людина хоче контролювати інших особистостей та об'єкти, ресурси і процеси, що відбуваються в її оточенні. Ця потреба тісно пов'язана з потребою задоволення свого "єго" з погляду на те, що на досвіді багатьох людей після здійснення влади над об'єктами чи індивідуумами відбувається самоствердження.

8. Мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі Д. Аткинсона, Х. Хекхаузена. У пізніх дослідженнях мотивації (Д. Аткинсон, Х. Хекхаузен) стали розрізняти *мотив досягнення успіху* і *мотив уникнення невдачі*.

Для людей, мотивованих на досягнення успіху, характерні: чітка постановка позитивних цілей діяльності і активне послідовне прагнення до їх досягнення, впевненість у своїх можливостях, адекватна самооцінка. Вони вважають за краще завдання середньої складності, а при невдачах вони мобілізують свої сили і підвищують активність.

Мотив уникнення невдач – відносно стійке намагання людини уникнути невдач у життєвих ситуаціях, пов'язаних з оцінкою результатів її діяльності іншими людьми. Локус (локалізація) контролю — якість, яка характеризує схильність людини приписувати відповідальність за результати своєї діяльності зовнішнім факторам і обставинам (зовнішній локус) або власним зусиллям і здібностям (внутрішній локус). Схильність до зовнішнього локусу контролю властива людям, невпевнених у своїх здібностях, невірноважених, несамотійних у прийнятті рішень, часто безвідповідальних. Люди з внутрішнім локусом контролю послідовні, наполегливі в досягненні мети, впевнені в собі, врівноважені, незалежні, схильні до самоаналізу і критичної самооцінки.

9. Підприємницькі культури Р. Рюттінгера й особливості поведінки підприємця. Фахівець з проблем підприємництва, німецький психолог Рольф Рюттінгер, зазначає, що характер людини, стиль його поведінки, його світогляд, переважний настрій в повсякденному житті мають значення для сприятливої адаптації в тій чи іншій сфері підприємництва. Він розрізняє підприємницькі культури за специфікою галузі, кожену з яких характеризує швидкий або повільний зв'язок із зовнішнім середовищем, і більша або менша ступінь ризику.

Рюттінгер виділяє *культуру торгівлі або комерції, культуру вигідних угод або спекулятивну культуру, адміністративну культуру, інвестиційну культуру підприємництва.*

Різна культурна галузь підприємництва вимагає окремих індивідуально-психологічних якостей від людини.

Тема 2. Види та форми підприємницької діяльності

1. Об'єктивна основа виділення видів підприємництва. У підприємстві, як і у будь-якому іншому виді діяльності, існує поділ праці. Об'єктивною основою виділення різних видів підприємництва виступає процес руху засобів підприємця. Цей рух виглядає так. Підприємець, маючи якийсь стартовий грошовий капітал (M) для організації власної справи, купує ресурси, насамперед капітал (K) і трудові послуги (L). У результаті виробничого процесу (P) створюється новий товар (C), реалізуючи який підприємець отримує грошей більше, ніж вклав (M^1):

$$\begin{array}{c}
 \text{K} \\
 \swarrow \\
 \text{M} \\
 \searrow \\
 \text{L}
 \end{array}
 \quad \dots P \quad \dots C - M^1.$$

Одним з вирішальних критеріїв при виборі сфери діяльності для підприємця виступає розмір прибутку, отриманий протягом певного часу у розрахунку на одиницю авансованих засобів. Цей показник прийнято називати **нормою прибутку** (P^1):

$$P^1 = \frac{\Delta M}{M} \cdot 100 \%$$

Норма прибутку значною мірою залежить від часу, протягом якого грошовий капітал повертається підприємцю з приростом. Це час обороту грошового капіталу.

Час обороту грошового капіталу складається з часу пошуку на ринку необхідних ресурсів, виробництва, доставки готового товару на ринок і організації його реалізації. Іноді значний час іде на пошук необхідних для організації виробництва грошових засобів. Сприяє цьому може спеціалізація серед підприємців, розподіл сфер їхньої діяльності. Окрім скорочення часу обороту виділення видів підприємництва приводить також до загальної економії ресурсів для досягнення поставлених цілей.

2. Промислове підприємництво. Промислове підприємництво вирішує такі **головні завдання:**

- створює матеріальний продукт, який у змозі задовольнити базові потреби людей (предмети споживання) і слугує капіталом для усіх сфер підприємництва (засоби виробництва);
- реалізує основні науково-технічні ідеї, закладаючи фундамент економічного прогресу суспільства у цілому.

3. Торгове підприємництво. Це особливий вид підприємництва, пов'язаний головним чином з доведенням продукту від виробника до споживача. Не створюючи нового матеріального продукту, торгове підприємництво реалізує особливий товар – послугу, прискорюючи й у цілому здешевлюючи процес руху товару. Це можна пояснити такими *причинами:*

1. Спеціалізація підприємця на торговій діяльності дозволяє йому краще вивчити стан ринку, оперативно враховуючи його кон'юнктуру.
2. Скорочуються витрати по обслуговуванню процесу обігу (постійне і повне використання складських приміщень, скорочення транспортних витрат, зменшення витрат на просування товару на ринку).

Торгове підприємництво здійснює посередницькі функції як на ринку ресурсів, так і на ринку кінцевих товарів і послуг. Кожний з них має свої особливості. До специфічних рис *ринку матеріальних ресурсів* належать:

- особливий об'єкт купівлі-продажу – не кінцевий продукт, а продукт, який повертається у виробництво;
- обмежена кількість покупців;
- більші розміри закупок;
- кінцевим покупцем, як правило, виступає виробник.

У торговому підприємстві можуть бути використані *два види операцій: комісійні, комерційні.*

4. Кредитне підприємництво. Це різновид підприємництва, пов'язаний з акумуляцією тимчасово вільних грошових засобів і наступним використанням їх для надання кредиту на принципах терміновості, платності і поверненості.

Кредит (від лат. credit – он верит) може надаватися як у *натуральній*, так і у *грошовій* формі (рис. 1):

Рис. 1. Форми і види кредиту

5. Консультативне підприємництво. У зарубіжній практиці комерційна, платна консультація з питань управління отримала назву *консалтинг*. *Менеджмент-консалтинг* – це надання незалежних порад і допомоги з питань управління, включаючи визначення й оцінку проблем та/або можливостей, рекомендацію відповідних заходів і допомоги щодо їх реалізації.

Методи консультування. При консультуванні застосовуються різні *методи*. Найбільш відомими й такими, що найчастіше застосовуються, є три види консультування: *експертне, процесне і навчальне*.

6. Венчурний бізнес. Венчурний бізнес, зазвичай, тлумачиться як ризиковий бізнес. Це одна з форм технологічних нововведень. Венчурний бізнес характерний для комерціалізації результатів наукових досліджень у наукоємних і у першу чергу у високотехнологічних сферах, де отримання ефекту не гарантовано і є значна частка ризику. *Під венчурною фірмою* розуміється зазвичай комерційна науково-технічна фірма, яка зайнята розробкою та упровадженням нових і новітніх технологій, продукції з невизначеним доходом, тобто з ризиковим вкладенням капіталу.

Важливу роль у розвитку інноваційного підприємництва відіграють малі підприємства, що дає певні переваги перед іншими формами організації підприємництва, а саме: висока гнучкість, динамізм тощо.

Венчурне підприємництво базується на принципах розподілу поділу і розподілу ризику. Воно дозволяє авторам ідей, які не мають у достатньому обсязі власних засобів, реалізувати ці ідеї.

7. Сутність організаційно-правової форми підприємництва. Під *організаційно-правовою формою* підприємства розуміють комплекс юридичних, правових, господарських норм, що визначають характер, умови, способи формування відносин між власниками підприємств, а також між підприємством та іншими, зовнішніми стосовно нього суб'єктами господарської діяльності і органами державної влади. *Організаційно-правові форми господарювання* дають можливість людині, громадянину, колективу, набути офіційний *правовий статус* господарюючого суб'єкта, стати суспільно визнаним підприємцем.

Суб'єктами господарювання є:

- господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до цього Кодексу, також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку;
- громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;
- філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

Найбільш солідною, стійкою, довготривалою, масштабною формою організації економічної діяльності є *підприємство*. Саме воно представляє собою саму розповсюджену і типову форму організації господарської діяльності.

Самостійно господарюючий суб'єкт називається *підприємством* у тому випадку, коли він створений у порядку, встановленому діючим законодавством, і здійснює виробництво продукції, виконання робіт, надання послуг з метою задоволення суспільних потреб і отримання прибутку. Це первинні, суттєві ознаки і властивості підприємства. Найчастіше підприємство виступає *юридичною особою*.

Юридичною особою називають підприємство, установу, організацію чи будь-яку іншу структуру, яка має своє майно, відокремлене від майна інших юридичних осіб, свої рахунки в банках, самостійний баланс, печатки зі своєю назвою, свій товарний знак, право набувати власність, користуватися і розпоряджатися нею від свого імені, право від свого імені бути позивачем і відповідачем у суді та господарському суді (арбітраж), а також несе самостійну майнову відповідальність.

Близькі за суттю до поняття «підприємство» спеціальні, конкретні терміни «компанія» і «корпорація».

Організаційно-правові форми підприємств і підприємницької діяльності в цілому суттєво залежать від форм власності. Розділяють підприємства на *державні*, що використовують державну форму власності, і *приватні*, основані на індивідуальній, особистій, приватній власності. У зв'язку із цим правомірно говорити і про *колективні* підприємства.

8. Підприємство як організаційна форма господарювання. *Підприємство* – самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої, науково-дослідної, торговельної та іншої господарської діяльності у порядку, передбаченому чинним законодавством України.

Підприємство – це організаційно відокремлена та економічно самостійна основна (первинна) ланка виробничої сфери народного господарства, що виготовляє продукцію (виконує роботу або надає платні послуги).

Базові класифікаційні ознаки підприємства:

1. мета та характер діяльності;
2. форма власності;
3. національна належність капіталу;
4. правовий статус і форма господарювання;
5. галузево-функціональний вид діяльності;
6. технологічна й територіальна цілісність;
7. розмір за кількістю працівників.

Підприємства можуть створюватися як для здійснення підприємництва, так і для некомерційної господарської діяльності. Підприємство діє на основі статуту, є юридичною особою, має відокремлене майно, самостійний баланс, рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням та ідентифікаційним кодом. Підприємство не може мати у своєму складі інших юридичних осіб.

Залежно від форм власності в Україні можуть діяти підприємства таких видів:

- приватне підприємство, що діє на основі приватної власності громадян чи суб'єкта господарювання (юридичної особи);
- підприємство, що діє на основі колективної власності (підприємство колективної власності);
- комунальне підприємство, що діє на основі комунальної власності територіальної громади;
- державне підприємство, що діє на основі державної власності;
- підприємство, засноване на змішаній формі власності (на базі об'єднання майна різних форм власності).

В Україні можуть діяти також інші види підприємств, передбачені законом.

У разі, якщо у статутному фонді підприємства іноземна інвестиція становить не менш як 10 %, воно визнається підприємством з іноземними інвестиціями. Підприємство, у статутному фонді якого іноземна інвестиція становить 100 %, вважається іноземним підприємством.

Залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду в Україні діють підприємства *унітарні* та *корпоративні*.

Підприємства залежно від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік можуть бути віднесені до *малих* підприємств, *середніх* або *великих*.

9. Державні та комунальні унітарні підприємства. *Державне унітарне підприємство* утворюється компетентним органом державної влади у розпорядчому порядку на базі відокремленої частини державної власності, як правило, без поділу її на частки, і входить до сфери його управління. *Майно* державного унітарного підприємства перебуває у державній власності і закріплюється за таким підприємством на праві господарського відання чи праві оперативного управління. Найменування державного унітарного підприємства повинно містити слова «державне підприємство». Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника й органу влади, до сфери управління якого воно входить.

Державні унітарні підприємства діють як *державні комерційні підприємства* або *казенні підприємства*.

Комунальне унітарне підприємство утворюється компетентним органом місцевого самоврядування у розпорядчому порядку на базі відокремленої частини комунальної власності і входить до сфери його управління. Орган, до сфери управління якого входить комунальне унітарне підприємство, є представником власника – відповідної територіальної громади і виконує його функції у межах, визначених чинним законодавством.

10. Господарські товариства. *Господарськими товариствами* визнаються підприємства або інші суб'єкти господарювання, створені юридичними особами та/або громадянами шляхом об'єднання їх майна і участі у підприємницькій діяльності товариства з метою одержання прибутку.

Господарські товариства є юридичними особами.

До господарських товариства належать: *акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства*.

11. Підприємства колективної власності. *Підприємством колективної власності* визнається корпоративне або унітарне підприємство, що діє на основі колективної власності засновника (засновників). Це виробничі кооперативи, підприємства споживчої кооперації, підприємства громадських та релігійних організацій, інші підприємства.

Кооперативи як добровільні об'єднання громадян з метою спільного вирішення ними економічних, соціально-побутових та інших питань можуть створюватися у різних галузях (виробничі, споживчі, житлові тощо).

Основні *типи кооперативів*: споживчі кооперативи, збутові кооперативи, трудові кооперативи.

12. Приватні та інші види підприємств. *Приватним підприємством* визнається підприємство, що діє на основі приватної власності одного або кількох громадян, іноземців, осіб без громадянства та його (їх) праці чи з використанням найманої праці. Приватним є також підприємство, що діє на основі приватної власності суб'єкта господарювання – юридичної особи.

Селянське (фермерське) господарство є формою підприємництва громадян з метою виробництва, переробки та реалізації товарної сільськогосподарської продукції. Членами селянського (фермерського) господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом, угодою).

Орендним визнається підприємство, створене орендарем на основі оренди цілісного майнового комплексу існуючого державного або комунального підприємства чи майнового комплексу виробничої структурної одиниці цього підприємства з метою здійснення підприємницької діяльності.

Підприємство з іноземними інвестиціями – це підприємство, створене відповідно до вимог чинного законодавства, у статутному фонді якого не менше як 10 % становить іноземна інвестиція. Підприємство набуває статусу підприємства з іноземними інвестиціями з дня зарахування іноземної інвестиції на його баланс.

Іноземним підприємством є унітарне або корпоративне підприємство, створене за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб.

Іноземні підприємства не можуть створюватися у галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави.

13. Об'єднання підприємств. *Об'єднанням підприємств* є господарська організація, утворена у складі двох або більше підприємств з метою координації їх виробничої, наукової та іншої діяльності для вирішення спільних економічних та соціальних завдань.

Залежно від порядку заснування об'єднання підприємств можуть утворюватися як господарські об'єднання або як державні чи комунальні господарські об'єднання. *Господарське об'єднання* – це об'єднання підприємств, утворене за ініціативою підприємств, незалежно від їх виду, які на добровільних засадах об'єднали свою господарську діяльність. *Державне (комунальне) господарське об'єднання* – об'єднання підприємств, утворене державними (комунальними) підприємствами за рішенням Кабінету Міністрів України або інших уповноважених органів.

Господарські об'єднання утворюються як *асоціації, корпорації, консорціуми, концерни та ін. (трести, комбінати).*

Державні і комунальні господарські об'єднання утворюються переважно у формі корпорації або концерну, незалежно від найменування об'єднання (комбінат, трест тощо).

Різновидом об'єднання підприємств виступають *промислово-фінансові групи*. Підприємство може бути учасником промислово-фінансової групи (або

транснаціональної промислово-фінансової групи, якщо до складу групи входять українські та іноземні юридичні особи).

До складу промислово-фінансової групи можуть входити промислові та інші підприємства (банки), наукові і проектні установи, інші установи і організації усіх форм власності. У складі промислово-фінансової групи визначається головне підприємство, яке має виключне право діяти від імені промислово-фінансової групи як учасника господарських відносин.

Промислово-фінансова група не є юридичною особою і не підлягає державній реєстрації як суб'єкт господарювання. Порядок утворення та інші питання діяльності промислово-фінансових груп визначаються законом про промислово-фінансові групи та іншими нормативно-правовими актами.

Ще одним різновидом об'єднання підприємств виступає *холдинг* – це суб'єкт господарювання, що володіє контрольним пакетом акцій дочірнього підприємства (підприємств). Між холдинговою компанією та її дочірніми підприємствами встановлюються відносини контролю-підпорядкування відповідно до чинного законодавства. Якщо з вини контролюючого підприємства дочірнім підприємством було укладено (здійснено) не вигідні для нього угоди або операції, то контролююче підприємство повинно компенсувати завдані дочірньому підприємству збитки. Якщо дочірнє підприємство з вини контролюючого підприємства опиниться у стані неплатоспроможності і буде визнано банкрутом, то субсидіарну відповідальність перед кредиторами дочірнього підприємства нестиме контролююче підприємство.

Крім вищезазначених форм об'єднань підприємств законом можуть визначатися й інші форми об'єднання інтересів підприємств – *союзи, спілки, асоціації підприємців*.

14. Громадянин як суб'єкт господарювання. Особливості статусу інших суб'єктів господарювання. *Громадянин* визнається суб'єктом господарювання у разі здійснення ним підприємницької діяльності за умови державної реєстрації його як *підприємця без статусу юридичної особи* відповідно до ст. 58 «Про державну реєстрацію суб'єкта господарювання» Господарського кодексу.

Громадянин-підприємець відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення.

Громадянин може здійснювати підприємницьку діяльність безпосередньо як підприємець або через приватне підприємство, що ним створюється; із залученням або без залучення найманої праці; самостійно або спільно з іншими особами.

Особливості статусу іноземних суб'єктів господарювання. Іноземці та особи без громадянства при здійсненні господарської діяльності в Україні користуються такими ж правами і мають такі ж обов'язки, як і громадяни України, якщо інше не передбачено чинним законодавством. Іноземні юридичні особи при здійсненні господарської діяльності в Україні мають такий самий статус, як і юридичні особи України, з особливостями, передбаченими чинним законодавством, а також міжнародними договорами, згоду і обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Кредитні спілки. Громадяни, які постійно проживають на території України, можуть об'єднуватися у кредитні спілки. Кредитною спілкою є неприбуткова організація, заснована громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг. Кредитна спілка є юридичною особою від дня її державної реєстрації і діє на основі статуту, який затверджується загальними зборами членів кредитної спілки.

Благодійні та інші неприбуткові організації. Юридичні особи, незалежно від форм власності, а також повнолітні громадяни можуть утворювати благодійні організації – фонди, установи тощо. Благодійною організацією визнається недержавна організація, яка здійснює благодійну діяльність в інтересах суспільства або окремих категорій осіб без мети одержання прибутків від цієї діяльності. Благодійні організації утворюються і діють за територіальним принципом.

Тема 3. Соціальне підприємництво

1. Соціальне підприємництво: сутність, функції, завдання.

Соціальне підприємництво – підприємницька діяльність, спрямована на позитивні інноваційні зміни у суспільстві: пом'якшення або вирішення соціальних проблем за рахунок доходів, отриманих від власної діяльності.

Для соціального підприємництва соціальний ефект є прямим цілеспрямованим результатом, а не побічним продуктом діяльності. В Україні часто плутають корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) із соціальним підприємництвом. Для соціально-відповідального бізнесу соціальний ефект є побічним продуктом діяльності, добровільним, тобто таким, що може бути включений у діяльність і виключений у будь-який момент за рішенням керівництва.

2. Бізнес-планування у соціальному підприємстві.

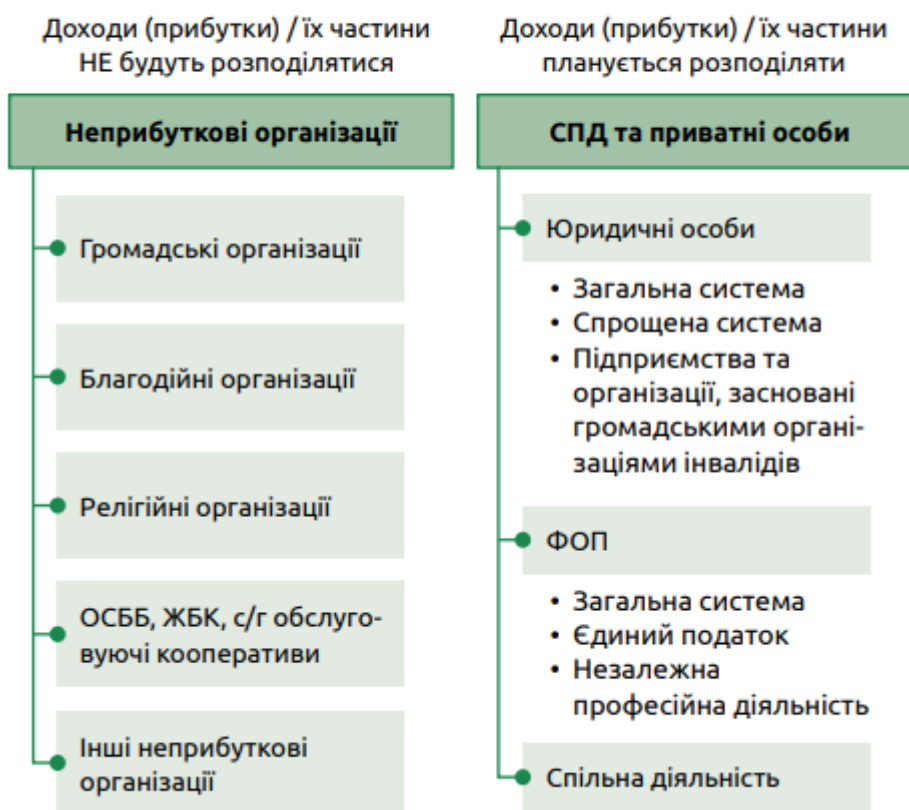
Плануючи створення соціального підприємства, потрібно пам'ятати про потрійний результат діяльності (PPP – Profit, People, Planet): Profit – отримання прибутку – економічна доцільність діяльності, яка дозволяє отримувати власні ресурси і бути незалежними; People – соціальний складник – підтримка місцевої спільноти, працевлаштування людей із вразливих груп населення, вирішення соціальних проблем, фінансування соціальних проектів тощо; Planet – відповідальність за довкілля – зменшення вуглецевих викидів, використання сучасних технологій (енергозбереження), дбайливе використання природних ресурсів, захист тварин та об'єктів природного середовища, екологічна освіта тощо.

3. Організаційні форми соціального підприємництва.

В українському законодавстві не передбачено спеціальної організаційно-правової форми для соціального підприємництва. Проте це не означає, що в соціального підприємництва взагалі немає правової бази.

Варіанти організаційно-правових форм в Україні включають здійснення соціального підприємництва на базі: а) організацій громадянського суспільства (неприбуткових організацій): благодійні організації; громадські організації; інші види ОГС як неприбуткових організацій (релігійних організацій тощо); б) підприємницьких суб'єктів приватного права: юридичні особи (на загальній системі оподаткування; із застосуванням ставки 0 %; на спрощеній системі оподаткування); підприємства та організації, засновані громадськими організаціями людей з інвалідністю; фізичні особи-підприємці (на загальній системі оподаткування; на спрощеній системі оподаткування) / фізичних осіб, які здійснюють незалежну професійну діяльність; укладання договорів про спільну діяльність суб'єктів різних ОПФ (організацій громадянського суспільства, підприємницьких суб'єктів, фізичних осіб).

Організаційно-правові форми для здійснення соціального підприємництва в Україні:

Тема 4. Організація власної справи та планування підприємницької діяльності

1. Пошук ринкової «ніші». Підприємець, розпочинаючи свою роботу, повинен пройти такі етапи: *по-перше*, проаналізувати можливості виробництва, *по-друге*, можливості ринку товару, *по-третє*, визначити ринкову стратегію підприємства, *по-четверте*, встановити й утримати конкурентні переваги.

Перший етап включає.

1. Врахування вхідних бар'єрів.
2. Оцінку кон'юнктури.
3. Оцінку можливостей підприємства.
4. Гарантію успіху.

Розглянувши можливості виробництва (перший етап), слід звернутися до можливостей ринку товару (*другий* етап). Вивчення ринку товару включає:

1. Аналіз попиту.
2. Аналіз пропозиції.
3. Оцінку конкурентоспроможності.

Третій етап – це визначення ринкової стратегії підприємства. *Ринкова стратегія* підприємства визначається, виходячи з обраного товару і ринку, для якого він призначений, і будується з урахуванням можливостей підприємства. Стратегія включає визначення основних цілей підприємства і основні шляхи їх реалізації.

Стосовно *четвертого* етапу, то слід зазначити, що, по-перше, смаки й уподобання споживачів змінюються з непередбачливою швидкістю, по-друге, не можна знати завчасно, хто з конкурентів і який товар винесе завтра на ринок. Ніхто не може передбачити які новинки й удосконалення може запропонувати навіть добре відомий конкурент.

Тому сутність встановлення і утримування конкурентних переваг полягає у тому, що постійно потрібно цікавитися потребами споживачів, задовольняти їх запити. Але це потрібно робити так, щоб ніхто з конкурентів не зміг цього повторити, наслідувати.

Тривалі переваги у конкурентній боротьбі дає *технологія* – сукупність способів, методів і прийомів перетворення вихідного матеріалу в корисну річ, послугу, інформацію.

2. Вибір організаційної форми. Обираючи організаційну форму підприємництва або статус, в якому буде працювати підприємець, слід враховувати позитивні і негативні моменти, які притаманні кожній із форм господарювання.

3. Ресурси для старту власної справи. Власна справа потребує ресурсів. Для старту малого та середнього бізнесу можна використати:

- власні заощадження;
- позики у друзів чи родичів;
- пошук інвестора або бізнес-ангела;
- пошук партнера;
- запуск суміжного бізнесу, який не вимагає стартового капіталу;

- початок бізнесу з мінімальних обсягів;
- субсидії від держави (центр зайнятості, гранти);
- краудфандинг.

4. Установчі документи. Установчі документи підтверджують статус підприємства як юридичної особи. Основними документами є *статут* і *засновницький договір*.

Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

В установчих документах повинні бути зазначені найменування та місцезнаходження суб'єкта господарювання, мета і предмет господарської діяльності, склад і компетенція його органів управління, порядок прийняття ними рішень, порядок формування майна, розподілу прибутків та збитків, умови його реорганізації та ліквідації.

У *засновницькому договорі* засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі у ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Статут суб'єкта господарювання повинен містити відомості про його найменування і місцезнаходження, мету і предмет діяльності, розмір і порядок утворення статутного та інших фондів, порядок розподілу прибутків і збитків, про органи управління і контролю, їх компетенцію, про умови реорганізації та ліквідації суб'єкта господарювання, а також інші відомості, пов'язані з особливостями організаційної форми суб'єкта господарювання.

Статут (положення) затверджується власником майна (засновником) суб'єкта господарювання чи його представниками, органами або іншими суб'єктами відповідно до закону.

5. Порядок державної реєстрації підприємства. Державна реєстрація завершує процес створення підприємства.

Суб'єкт господарювання підлягає державній реєстрації як юридична особа чи фізична особа-підприємець у порядку, визначеному законом.

Державна реєстрація проводиться незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя, крім державної реєстрації на підставі документів, поданих в електронній формі, що проводиться незалежно від місця знаходження юридичної чи фізичної особи в межах України.

Порядок проведення державної реєстрації юридичної особи передбачений статтями 24, 25–27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

Перелік документів для проведення державної реєстрації юридичної особи встановлений статтею 24 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Документи можуть бути подані особисто або надіслані поштовим відправленням з описом вкладення, або в електронній формі.

Державна реєстрація фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, проводиться державним реєстратором за місцем проживання фізичної особи – підприємця (стаття 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»). Порядок проведення державної реєстрації фізичної особи, яка має намір стати підприємцем, встановлено статтями 42–44 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Перелік документів для проведення державної реєстрації фізична особа, яка має намір стати підприємцем, встановлений статтею 42 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Документи можуть бути подані особисто або надіслані поштовим відправленням з описом вкладення, або в електронній формі.

Державна реєстрація припинення юридичної особи шляхом ліквідації. Державна реєстрація припинення юридичної особи шляхом ліквідації проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням юридичної особи (стаття 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»).

Порядок державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації встановлений статтями 34–36 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Документи можуть бути подані особисто або надіслані поштовим відправленням з описом вкладення.

Державна реєстрація припинення юридичної особи шляхом реорганізації. Державна реєстрація припинення юридичної особи шляхом реорганізації проводиться державним реєстратором за місцезнаходженням юридичної особи (стаття 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»). Порядок державної реєстрації припинення юридичної особи в результаті її ліквідації встановлений статтями 34–37 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців». Документи можуть бути подані особисто або надіслані поштовим відправленням з описом вкладення.

Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця. Державна реєстрація припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця за її рішенням проводиться державним реєстратором за місцем проживання фізичної особи – підприємця (стаття 5 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців»). Перелік документів та порядок проведення державної реєстрації припинення підприємницької діяльності фізичної особи – підприємця за її рішенням встановлений статтею 47 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців».

6. Внутрішнє планування: елементи, етапи, види. Планування – це визначення цілей підприємства на певну перспективу, аналіз способів їх реалізації і ресурсного забезпечення. Основні елементи внутрішнього планування:

1. Прогнозування.
2. Постановка задачі.
3. Коригування плану.
4. Складання бюджетів.
5. Конкретизація плану.

7. Бізнес-план: цілі, завдання і функції. *Бізнес-план* – це поширений у ринковій економіці інструмент менеджменту, основа маркетингової, фінансової, матеріально-технічної, кадрової політики ведення власного бізнесу. Бізнес-план – це візитна картка, за якою потенційні партнери бізнесу оцінюють шанси на успіх підприємницької справи, це мова ведення переговорів із закордонними партнерами та майбутніми інвесторами.

Складанню бізнес-плану передують визначення цілей власного бізнесу загалом і бізнес-плану зокрема. При цьому визначаються ділові загальні й особисті цілі. Бізнес-план охоплює як зовнішні, так і внутрішні цілі, що тягне за собою складання цього документу у двох формах.

Підготовка бізнес-плану є процесом, що неперервно повторюється та поновлюється. Хоча фірма формально складає новий бізнес-план щорічно. На практиці його виконання контролюється постійно, а уточнення слід вносити якомога частіше (щоквартально, щомісяця).

Бізнес-план виконує зовнішні і внутрішні функції.

8. Розробка бізнес-плану. Приблизний зміст і структура бізнес-плану:

1. Загальна характеристика фірми.
2. Виконавче резюме та викладення прогресивної виробничо-комерційної ідеї.
3. Дослідження ринку продукту (послуги).
4. Аналіз ринку.
5. План і стратегія маркетингу.
6. План виробництва продукції.
7. Організаційно-юридичний план.
8. Фінансовий план.
9. Оцінка і страхування ризику.

Тема 5. Ресурсне забезпечення діяльності підприємств

1. Матеріальні активи підприємства. Під матеріальними активами підприємства (організації) розуміють сукупність усіх ресурсів матеріального характеру, що завжди фіксуються в щорічному його (її) балансі за виключенням первинних активів. До складу матеріальних активів входять переважно виробничі фонди й майно соціального призначення. Складовим частинам виробничих фондів властиві певні характерні ознаки, за якими можна розрізнити основні та

оборотні фонди й обґрунтовано тлумачити сутність та значення цих економічних категорій для відтворювальних процесів.

Основні фонди — це засоби праці, які мають вартість і функціонують у виробництві тривалий час у своїй незмінній споживній формі, а їх вартість переноситься конкретною працею на вартість продукції, що виробляється, (на платні послуги) частинами в міру спрацювання.

Оборотні фонди — частина виробничих фондів у вигляді певної сукупності предметів праці, елементи яких цілком споживаються в кожному виробничому циклі, змінюють або повністю втрачають натуральну форму і переносять всю свою вартість на вартість продукції, що виробляється (на вартість платних послуг).

Кожне підприємство володіє також майном (матеріальними цінностями) невикористаного призначення. Зокрема до основних фондів належать житлові будинки, будівлі дитячих садків, поліклінік, їдалень, будинки відпочинку, профілакторії, палаци культури, спортивні споруди та інші культурно-побутові об'єкти.

Розрахунок вартості основних фондів туристичного підприємства

1) Первісна вартість:

$$O\Phi_n = Ц + T + M$$

де: $Ц$, T , M — ціна придбання основних фондів підприємства, транспортування та монтажу.

2) Відновлювана вартість

$$O\Phi_{вд} = \frac{O\Phi_n}{(1 + \Delta\Pi_n)^m}$$

де: $\Delta\Pi_n$ — індекс приросту продуктивності праці;

T — кількість років експлуатації основних фондів.

3) Повна (балансова) вартість основних фондів

$$O\Phi_E = O\Phi_{пр} + O\Phi_{вв} + B_{кр} + B_{рек} - O\Phi_{вив} - AB$$

де: $O\Phi_{пр}$ — балансова вартість групи основних фондів на початок року;

$O\Phi_{вв}$ — витрати на придбання нових основних фондів;

$B_{кр}$ — вартість здійснення капітального ремонту основних фондів;

$B_{рек}$ — витрати на реконструкцію основних фондів;

$O\Phi_{вив}$ — вартість виведених з експлуатації основних фондів протягом року;

AB — сума амортизаційних відрахувань (або сума спрацювання).

4) Вартість основних фондів на кінець звітнього року або на початок планового року:

$$O\Phi_{кр} = O\Phi_{пр} + O\Phi_{вв} - O\Phi_{вив}$$

5) Коефіцієнт морального спрацювання:

$$K_{мс} = \frac{O\Phi_n - O\Phi_{вд}}{O\Phi_{вд}} \cdot 100\%$$

6) Амортизаційні відрахування основних фондів:

$$AB = \frac{O\Phi_n \cdot H_a}{100}$$

де: N_a — норма амортизації

7) Коефіцієнт вибуття основних фондів (K_{ϵ}):

$$K_{\epsilon} = \frac{O\Phi_{\text{виб}}}{O\Phi_{\text{кр}}}$$

8) Коефіцієнт оновлення основних фондів ($K_{\text{он}}$):

$$K_{\text{он}} = \frac{O\Phi_{\text{ов}}}{O\Phi_{\text{кр}}}$$

2. Оцінка основних фондів підприємства. Оцінка основних фондів підприємства є грошовим вираженням їх вартості. Вона необхідна для правильного визначення загального обсягу основних фондів, їхньої динаміки і структури, розрахунку економічних показників господарської діяльності підприємства за певний період.

У зв'язку з тривалим функціонуванням та поступовим зношенням засобів праці, постійною зміною умов їхнього відтворення існує кілька видів оцінки основних фондів. Основні фонди підприємства оцінюються: залежно від моменту проведення оцінки — за первісною (початковою) чи відновленою вартістю; залежно від стану основних фондів — за повною або залишковою вартістю.

Первісна вартість основних фондів — це фактична їхня вартість на момент уведення в дію чи придбання. Наприклад, нове виробниче приміщення зараховують на баланс підприємства за кошторисною вартістю його будівництва; первісна вартість будь-якого виробничого устаткування, крім оптової ціни, включає витрати на його транспортування й установку на місці використання.

Відновлена вартість основних фондів — це вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва. Вона враховує ті самі витрати, що й первісна вартість, але за сучасними цінами.

Основні фонди протягом свого тривалого функціонування зазнають фізичного (матеріального) і економічного спрацювання, а також техніко-економічного старіння.

Під фізичним (матеріальним) спрацюванням основних виробничих фондів розуміють явище поступової втрати ними своїх первісних техніко-експлуатаційних якостей, тобто споживної вартості, що призводить до зменшення їх реальної вартості — економічного спрацювання. На швидкість і розміри фізичного спрацювання основних фондів впливають їх надійність та довговічність, спосіб використання (екстенсивне чи інтенсивне), особливості технологічних процесів, якість технічного догляду й ремонтного обслуговування, кваліфікація робітників, інші організаційно-технічні фактори.

Техніко-економічне старіння основних фондів — це процес знецінення діючих засобів праці до настання повного фізичного зносу під впливом науково-технічного прогресу. Воно характеризується поступовою втратою засобами праці своєї споживної вартості внаслідок удосконалення існуючих та створення нових засобів виробництва, запровадження принципово нової технології, старіння продукції, що виробляється з допомогою цих засобів виробництва.

Безперервний процес виробництва потребує постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних фондів. Необхідною умовою відновлення засобів праці в натурі є поступове відшкодування їхньої вартості, яке здійснюється через амортизаційні відрахування (амортизацію). *Амортизація основних фондів* — це процес перенесення авансованої раніше вартості всіх видів засобів праці на вартість продукції з метою її повного відшкодування.

Для відшкодування вартості зношеної частини основних фондів кожне підприємство робить амортизаційні відрахування, тобто встановлює певну грошову компенсацію відповідно до розмірів фізичного спрацювання й техніко-економічного старіння. Ці відрахування включають до собівартості продукції, реалізують за продажу товарів, а потім накопичують у спеціальному амортизаційному фонді, що служить відновленню основних фондів.

3. Нематеріальні ресурси підприємства. *Нематеріальні ресурси* — це складова частина потенціалу підприємства, здатна забезпечувати економічну користь протягом відносно тривалого періоду. Відмінними рисами цих ресурсів є брак матеріальної основи здобування доходів та невизначеність розмірів майбутнього прибутку від їх використання.

Поняття «нематеріальні ресурси» використовується для характеристики сукупності об'єктів інтелектуальної власності. Поняття «промислова власність» розуміють у найширшому значенні і застосовують не тільки щодо промисловості й торгівлі, але й щодо сільськогосподарського виробництва, добувної промисловості та всіх продуктів промислового чи природного походження.

Нематеріальні активи — це категорія, яка виникає внаслідок володіння правами на об'єкти інтелектуальної власності або на обмежені ресурси та їхнього використання в господарській діяльності з отриманням доходу.

Оборотні кошти — це сукупність грошових коштів підприємства, необхідних для формування й забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу. Необхідний розмір грошових коштів, що вкладаються в мінімальні запаси товарно-матеріальних цінностей для забезпечення безперервного процесу виробництва продукції, найліпше визначати їх нормуванням (розрахунком нормативів).

Відомі три методи розрахунку нормативів оборотних коштів: аналітичний, коефіцієнтний і прямого рахунку.

Розрахунок основних показників ефективності використання оборотних коштів

1) *Коефіцієнт оборотності оборотних коштів:*

$$K_{об} = \frac{РП}{ОК} = \frac{360}{t_{об}}$$

де: *РП* — обсяг реалізованого продукту за звітний період;

ОК — середній залишок оборотних коштів за звітний період;

t_{об} — тривалість одного обороту оборотних коштів.

2) *Тривалість одного обороту оборотних коштів:*

$$t_{об} = \frac{360}{K_{об}} = \frac{360 \cdot OK}{PP}$$

3) *Обсяг вивільнених або залучених оборотних коштів визначається:*

$$\Delta OK = \frac{PP_{зв}}{360} \cdot (t_{об}^{зв} - t_{об}^n),$$

де: $PP_{зв}$ — обсяг реалізованих послуг за звітний період;

$t_{об}^{зв}, t_{об}^n$ — тривалість одного обороту оборотних коштів відповідно за звітний та попередній періоди.

4. Персонал підприємства. *Персонал підприємства* формується та змінюється під впливом внутрішніх (характер продукції, технології та організації виробництва) і зовнішніх (демографічні процеси, юридичні та моральні норми суспільства, характер ринку праці тощо) факторів. Вплив останніх конкретизується в таких параметрах макроекономічного характеру: кількість активного (працездатного) населення, загальноосвітній його рівень, пропонування робочої сили, рівень зайнятості, потенційний резерв робочої сили. У свою чергу, ці характеристики зумовлюють кількісні та якісні параметри трудових ресурсів.

Трудові ресурси — це частина працездатного населення, що за своїми віковими, фізичними, освітніми даними відповідає певній сфері діяльності. Слід відрізнити трудові ресурси реальні (ті люди, які вже працюють) та потенційні (ті, що колись можуть бути залучені до конкретної праці).

Для характеристики всієї сукупності працівників підприємства застосовуються терміни — персонал, кадри, трудовий колектив. *Персонал підприємства* — це сукупність постійних працівників, що отримали необхідну професійну підготовку та (або) мають досвід практичної діяльності.

Згідно характеру функцій, що виконуються, персонал підприємства поділяється здебільшого на чотири категорії: керівники, спеціалісти, службовці, робітники. Важливим напрямом класифікації персоналу підприємства є його розподіл за професіями та спеціальностями. Професія — це вид трудової діяльності, здійснювання якої потребує відповідного комплексу спеціальних знань та практичних навичок. Спеціальність — це більш-менш вузький різновид трудової діяльності в межах професії.

Класифікація працівників за кваліфікаційним рівнем базується на їхніх можливостях виконувати роботи відповідної складності. Кваліфікація — це сукупність спеціальних знань та практичних навичок, що визначають ступінь підготовленості працівника до виконання професійних функцій визначеної складності.

Рівень кваліфікації керівників, спеціалістів та службовців характеризується рівнем освіти, досвідом роботи на тій чи тій посаді.

Сучасна кадрова політика підприємства (фірми, корпорації) має бути спрямована на ринкові умови господарювання. Головна її мета полягає в забезпеченні нині і в майбутньому кожного робочого місця, кожної посади персоналом відповідних професій та спеціальностей і належної кваліфікації.

Розрахунок чисельності працівників та продуктивності праці

1) *Залежність між обліковою і явочною чисельністю можна записати як:*

$$Ч_{об} = Ч_{я} \cdot K_{яо}$$

де: $Ч_{об}$ – облікова чисельність;

$Ч_{я}$ – явочна чисельність;

$K_{яо}$ – коефіцієнт переведення явочної чисельності в облікову.

2) Коефіцієнт переведення явочної чисельності в облікову:

$$K_{яо} = \frac{Д_p}{Д_p - Д_n}$$

де: $Д_p$, $Д_n$ – відповідно дні робочі та дні не виходів на роботу з певних причин.

3) Продуктивність праці:

$$ПП_n = \frac{PT}{Ч_c} ПП_с = \frac{B_p}{Ч_{ср}}$$

де: $ПП_n$, $ПП_с$ - продуктивність праці відповідно у вартісному і натуральному вираженні

4) Комплексний показник (коефіцієнт) динаміки ефективності використання робочої сили:

$$K_e = \sqrt{I_{пп(в)} \cdot I_{пп(н)}},$$

де: $I_{пп(в)}$, $I_{пп(н)}$ – відповідні індекси зміни продуктивності праці у вартісному і натуральному вираженні.

$$I_{пп} = \frac{ПП_{2015}}{ПП_{2016}}$$

Критеріальним значенням коефіцієнта динаміки є «1», якщо $I > 1$ це означає зростання показника, якщо $I = 1$ – стабільність; як що $I < 1$ спад явища.

Розрахунок заробітної плати працівників та фонду оплати праці

1) При погодинно-преміальній системі оплати праці, крім тарифного заробітку, виплачується премія за виконання кількісних та якісних показників:

$$ЗП = \frac{O}{Д_n} \cdot Д_\phi + t$$

де: O – місячна сума посадового окладу;

$Д_n$ – номінальна кількість робочих днів (годин) за місяць;

$Д_\phi$ – фактично відпрацьована кількість днів (годин) за місяць.

t – розмір премій або доплат.

2) Для туроператорів розрахунок планової суми фонду заробітної плати:

$$\Phi ОП_{то} = \frac{B_p^{пл} \cdot Н_{фон}}{100}$$

де: $B_p^{пл}$ – планова сума виручки від реалізації турпродукту (послуг);

$Н_{фон}$ – норматив фонду заробітної плати у виручці від реалізації туроператора.

3) Норматив фонду заробітної плати в виручці від реалізації

$$H_{\text{фон}} = \frac{\Phi ОП_{36}}{B_p^{36}} \cdot \frac{100 + \Delta \Phi ОП_{пл}}{100 + \Delta ПП_{пл}} \cdot 100\%,$$

де: $\Phi ОП_{36}$ і B_p^{36} – відповідно фонд заробітної плати і виручка від реалізації турпродукту звітного періоду;

$\Delta \Phi ОП_{пл}$ – приріст фонду заробітної плати туроператора в плановому періоді, %;

$\Delta ПП_{пл}$ – приріст продуктивності праці туроператора в плановому періоді, %.

Тема 6. Результати та ефективність виробництва

1. Витрати виробництва. Витрати утворюються в процесі формування та використання ресурсів для досягнення певної мети. Витрати мають натуральну та грошову форми. Слід відрізнити витрати, які утворюють вартість продукції в певному періоді (списуються на неї), і реальні грошові виплати. Перші витрати зв'язані з виготовленням продукції незалежно від того, коли куплено відповідні матеріальні ресурси чи найнято робочу силу. Другі — це виплати за придбані чинники виробництва без урахування часу їхнього використання. Реальні грошові виплати обслуговують зовнішній оборот підприємства та оплату праці.

Собівартість продукції — це грошова форма витрат на підготовку виробництва, виготовлення та збут продукції. Відображаючи рівень витрат на виробництво, собівартість комплексно характеризує ступінь використання всіх ресурсів підприємства, а отже, і рівень техніки, технології та організації виробництва. Що ліпше працює підприємство (інтенсивніше використовує виробничі ресурси, успішніше вдосконалює техніку, технологію та організацію виробництва), то нижчою є собівартість продукції. Тому собівартість є одним із важливих показників ефективності виробництва. Собівартість продукції має тісний зв'язок з її ціною. Це проявляється в тому, що собівартість є базою ціни товару і водночас обмежником для виробництва (ніхто не випускатиме продукції, ринкова ціна якої є нижчою за собівартість).

Розрізняють витрати загальні (сукупні) та витрати на одиницю продукції.

За способом обчислення на окремі різновиди продукції витрати поділяються на прямі й непрямі.

На підставі зв'язку з обсягом виробництва витрати поділяють на постійні та змінні.

Управління витратами — це процес цілеспрямованого формування витрат щодо їхніх видів, місць та носіїв за постійного контролю рівня витрат і стимулювання їхнього зниження.

Кошторис виробництва — це витрати підприємства, зв'язані з основною його діяльністю за певний період, незалежно від того, відносять їх на собівартість продукції в цьому періоді чи ні.

Визначення собівартості продукції підприємства

1) *Собівартість з урахуванням впливу різних факторів:*

$$C_{mn} = C_{mn}^b - \sum \Delta C_a,$$

де: Стп – плановий розмір собівартості;

$C_{мп}^б$ – собівартість базового року;

ΔC_a – абсолютна зміна собівартості.

2) Абсолютна зміна собівартості під впливом різних факторів:

$$\Delta C_a = C_{мп}^б \cdot \Delta C_с$$

де: $\Delta C_с$ – відносна зміна собівартості

3) Відносна зміна собівартості:

$$\Delta C_с = \pm \Delta C_{мп} \pm \Delta C_{ен} \pm \Delta C_{мс},$$

де: $\Delta C_{мп}$ – зміна собівартості під впливом зміни продуктивності праці;

$\Delta C_{ен}$ – зміна собівартості під впливом зміни випуску продукції;

$\Delta C_{мс}$ – зміна собівартості під впливом зміни матеріальних витрат.

4) Зміна собівартості під впливом зміни продуктивності праці:

$$\Delta C_{мп} = \left(1 - \frac{I_{зп}}{I_{мп}}\right) \cdot d_{зп}$$

де: $I_{зп}, I_{мп}$ – індекс зміни зарплати і продуктивності праці відповідно;

$d_{зп}$ – частка зарплати в собівартості.

5) Зміна собівартості під впливом зміни випуску продукції (послуг).

$$\Delta C_{ен} = \left(1 - \frac{I_{упв}}{I_{ен}}\right) \cdot d_{упв}$$

де: $I_{упв}, I_{ен}$ – індекс зміни умовно-постійних витрат і випуску продукції (послуг) відповідно;

$d_{упв}$ – частка умовно-постійних витрат в собівартості

б) Зміна собівартості під впливом зміни матеріальних витрат.

$$\Delta C_{мс} = (1 - I_{мс}) \cdot d_{мс}$$

де: $I_{мс}$ – індекс зміни матеріальних витрат;

$d_{мс}$ – частка матеріальних витрат в собівартості.

2. Фінансування діяльності підприємства. Функціонування підприємства супроводжується безперервним кругооборотом коштів, який здійснюється у вигляді витрат ресурсів і одержання доходів, їхнього розподілу й використання. При цьому визначаються джерела коштів, напрямки та форми фінансування, оптимізується структура капіталу, проводяться розрахунки з постачальниками матеріально-технічних ресурсів, покупцями продукції, державними органами (сплата податків), персоналом підприємства тощо. Усі ці грошові відносини становлять зміст фінансової діяльності підприємства.

Відповідно до джерел коштів фінансування поділяється на внутрішнє й зовнішнє. Внутрішнє фінансування здійснюється за рахунок коштів, одержаних від діяльності самого підприємства: прибуток, амортизаційні відрахування, виручка від продажу чи здавання в оренду майна. Зовнішнє фінансування використовує кошти, не зв'язані з діяльністю підприємства: внески власників у статутний капітал (безпосередньо або у формі купівлі акцій), кредит, зобов'язання боржників, державні субсидії тощо.

Розрізняють фінансування за рахунок власних і залучених коштів. До залучених коштів належать ті, які треба повертати, тобто кредит або інші боргові зобов'язання. Решта коштів виступає як власний капітал.

3. Прибуток підприємства. *Прибуток* — це та частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства.

Насамперед розрізняють загальний прибуток і прибуток після оподаткування.

У зарубіжній економічній теорії та підприємстві загальноживаними є поняття валового, маржинального та операційного прибутку.

Прибуток підприємства формується за рахунок таких джерел: а) продаж (реалізація) продукції (послуг); б) продаж іншого майна; в) позареалізаційні операції.

У фінансовій політиці підприємства важливе місце займає розподіл і використання одержуваного прибутку як основного джерела фінансування інвестиційних потреб і задоволення економічних інтересів власників (інвесторів). Відповідно до основних напрямів використання цей прибуток можна розділити на дві частини: 1) прибуток, що спрямовується за межі підприємства у вигляді виплат власникам корпоративних прав, персоналу підприємства за результатами роботи (як заохочувальний захід), на соціальну підтримку тощо (розподілений прибуток); 2) прибуток, що залишається на підприємстві і є фінансовим джерелом його розвитку (нерозподілений прибуток). Останній спрямовується на створення резервного та інвестиційного фондів.

4. Ефективність виробництва. *Ефективність виробництва* — це комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва й робочої сили (працівників) за певний проміжок часу. Родовою ознакою ефективності (продуктивності) може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства (організації) з найменшими витратами суспільної праці або часу. У кінцевому підсумку змістове тлумачення ефективності (продуктивності) як економічної категорії визначається об'єктивно діючим законом економії робочого часу, що є основоположною субстанцією багатства й мірою витрат, необхідних для його нагромадження та використання суспільством.

Сутнісна характеристика ефективності виробництва (продуктивності системи) знаходить відображення в загальній методології її визначення, формалізована форма якої має вигляд:

$$\text{Ефективність (продуктивність)} = \frac{\text{Результати}}{\text{Ресурси (витрати)}}$$

Види ефективності виробництва: • Економічна ефективність – характеризує проміжні та кінцеві результати виробництва на підприємстві чи в іншій інтеграційній виробничій структурі. До таких показників належать: обсяг

товарної, чистої або реалізованої продукції; величина одержаного прибутку, рентабельність виробництва (виробів); економія тих чи тих видів ресурсів (матеріальних, трудових) або загальна економія від зниження собівартості продукції; продуктивність праці тощо. • Соціальна ефективність полягає у скороченні тривалості робочого тижня, збільшенні кількості нових робочих місць і рівня зайнятості людей, поліпшенні умов праці та побуту, стану довкілля, безпеки життя тощо. Соціальні наслідки виробництва можуть бути не лише позитивними, а й негативними (безробіття, посилення інфляції, погіршення екологічних показників). • Локальна (комерційна) ефективність визначає означає конкретний результат виробничо-господарської чи іншої діяльності підприємства, унаслідок якої воно має певний зиск (дохід, прибуток). • Коли ж виробництво продукції на даному підприємстві потребує додаткових витрат ресурсів, але її споживання (використання) на іншому підприємстві зв'язане з меншими експлуатаційними витратами або іншими позитивними наслідками діяльності, то кажуть про народногосподарську ефективність, тобто сукупний ефект у сферах виробництва і споживання відповідних виробів (послуг). • Абсолютна ефективність характеризує загальну або питому (у розрахунку на одиницю витрат чи ресурсів) ефективність діяльності підприємства (організації) за певний проміжок часу. • Порівняльна ефективність відображає наслідки порівняння можливих варіантів господарювання і вибору ліпшого з них; рівень ефективності відбиває економічні та соціальні переваги вибраного варіанта здійснення господарських рішень (напрямку діяльності) проти інших можливих варіантів.

Аналіз фінансових результатів діяльності підприємства

1) *Рентабельність роботи підприємства* розраховується у відсотках до виручки (доходу) від реалізації продукції та окремих послуг за формулою:

$$P^{то} = \frac{\Pi_{ч}}{Д_{ч}} \cdot 100\%$$

де: $\Pi_{ч}$ – чистий прибуток підприємства;

$Д_{ч}$ – чистий дохід (виручка) від реалізації продукції.

2) *Рентабельність комісійної винагороди підприємства:*

$$P^{то} = \frac{\Pi_{ч}}{К} \cdot 100\%$$

де: $\Pi_{ч}$ – чистий прибуток підприємства;

$К$ – комісійна винагорода підприємства.

3) *Рентабельність фонду оплати праці*, яка означає, скільки чистого прибутку підприємства припадає на 100 грн. заробітної плати трудового колективу.

$$P^{фоп} = \frac{\Pi_{ч}}{ФОП} \cdot 100\%$$

де: $P^{фоп}$ – рентабельність фонду оплати праці;

$ФОП$ – фонд оплати праці підприємства.

5) *Рентабельність використання трудових ресурсів* розраховується як відношення прибутку до середньооблікової чисельності працівників підприємства.

$$P^{TP} = \frac{\Pi_q}{Ч_{cp}} \cdot 100\%$$

де: P^{mp} – рентабельність використання трудових ресурсів;

$Ч_{cp}$ – середньооблікова чисельність працівників.

б) *Коефіцієнт забезпеченості власними коштами* (K_{BK}) характеризує ступінь забезпеченості підприємства власними оборотними коштами, які необхідні для фінансової стійкості:

$$K_{BK} = \frac{(ВД - НА)}{ОА} > 0,1$$

де: $ВД$ – власні джерела;

$ОА$ – оборотні активи.

7) *Коефіцієнт маневреності власного капіталу* (K_M) показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності. Оптимальне значення коефіцієнта $K_M = 0,5$.

$$K_M = \frac{(ВД - НА)}{ВД}$$

8) *Коефіцієнт співставлення власних та залучених коштів* (K_{CK}) дає найбільш загальну оцінку фінансовій стійкості підприємства. Нормативне значення показника повинно бути не більш 1.

$$K_{CK} = \frac{(ДП + ВД)}{ВД}$$

де: $ДП$ - довгострокові пасиви.

9) *Коефіцієнт автономії* (K_A) (коефіцієнт незалежності, або коефіцієнт концентрації власного капіталу) показує питому вагу власних коштів в загальній сумі джерел фінансування. Нормативне значення не менш 0,5.

$$K_A = \frac{ВД}{ВБ}$$

де: $ВБ$ - валюта балансу.

10) *Коефіцієнт фінансової залежності* (K_ϕ), який виступає оберненим показником коефіцієнта автономії. Збільшення даного коефіцієнта свідчить про підвищення частки позикових коштів у фінансуванні підприємств і навпаки. Якщо $K_\phi = 1$, то підприємство не має позик.

$$K_\phi = \frac{ВБ}{ВД}$$

Тема 7. Регулювання підприємницької діяльності

1. Форми і методи державного впливу на підприємництво. Під методом державного впливу на господарські відносини слід розуміти сукупність прийомів впливу держави через органи законодавчої, виконавчої і судової влади на суб'єктів господарських відносин з метою створення і забезпечення умов господарської діяльності відповідно до ідеї соціальної орієнтованості економіки і національної економічної політики.

Форма державного впливу на господарську діяльність є зовнішнім виразом дій державних органів, направлених на реалізацію специфічних завдань і функцій у процесі застосування вибраних методів державного впливу на економіку.

Форми державного впливу на господарську діяльність можна розділити на: планування (директивне та індикативне); нормативне регулювання; індивідуальне управлінське рішення; контроль; нагляд.

Методи державного впливу поділяються на: економічні та адміністративні, прями і непрямі методи (засоби) впливу держави на економіку.

2. Система оподаткування суб'єктів підприємництва. *Податки* – це обов'язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування централізованих фінансових ресурсів, які забезпечують фінансування державних витрат. *Податки* – це обов'язкові платежі фізичних осіб (населення) і юридичних осіб (підприємств, організацій), що стягуються державою.

Виділяють такі основні функції податків – *фіскальну, регулюючу, стимулюючу, розподільчу (перерозподільчу).*

Держава у практиці оподаткування дотримується (повинна дотримуватися) таких принципів: *обов'язковість, стабільність, рівномірність, соціальна справедливість.*

Система оподаткування – це продукт діяльності держави, її важливий атрибут. Кожна держава формує свою систему оподаткування з урахування досвіду інших країн, стану економіки, розвитку ринкових відносин, необхідності вирішення конкретних економічних і соціальних завдань, власних національних особливостей.

Система оподаткування – це сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів різних рівнів, а також до державних цільових фондів, що стягуються в порядку, встановленому відповідними законами держави.

У системі оподаткування виділяють дві підсистеми: оподаткування юридичних осіб (підприємств) та оподаткування фізичних осіб.

До загальнодержавних податків належать: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито.

До місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок.

До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір.

Місцеві ради обов'язково устанавлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю, крім земельного податку за лісові землі).

Місцеві ради в межах повноважень, визначених Податковим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог цього Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору та земельного податку за лісові землі.

Податок на прибуток є основним податком у фінансових взаємовідносинах держави і підприємств. Прибуток, який оподатковується, формується як різниця між виручкою і витратами підприємства. Виручка може бути отримана у результаті реалізації виробленої продукції та від так званих позареалізаційних заходів (наприклад, отримання плати від здачі в оренду виробничих приміщень).

До складу платежів за ресурси належать:

- збір за спеціальне використання лісових ресурсів (лісовий дохід);
- збір за спеціальне використання водних ресурсів (плата за воду);
- плата за користування надрами (за видобування корисних копалин).

В Україні використовуються три види непрямих податків: акцизний збір (специфічний акциз); податок на додану вартість (універсальний акциз); ввізне (імпортне) мито.

Непрямі податки включають у ціну товарів, що реалізуються, робіт, що виконуються, послуг, що надаються. Отже, ці податки є ціноутворюючими елементами і можуть суттєво впливати на загальний рівень цін.

Платниками непрямих податків є покупці товарів, робіт, послуг. Ними можуть бути фізичні особи, юридичні особи — суб'єкти господарської діяльності і установи, що не є суб'єктами господарювання.

Спрощена система оподаткування – це особливий механізм справляння податків і зборів, що замінює сплату окремих податків і зборів на сплату єдиного податку з одночасним веденням спрощеного обліку та звітності.

Усі суб'єкти господарювання, які можуть працювати на єдиному податку, поділені на чотири групи, три з яких можуть застосовувати фізичні особи – підприємці. Четверту групу можуть застосовувати тільки юридичні особи – сільськогосподарські товаровиробники. Кожна група має свої критерії, в разі дотримання яких можна її обрати.

3. Державно-приватне партнерство як форма взаємодії влади і бізнесу.

Взаємодія держави і бізнесу здійснюється шляхом застосування різних форм і методів: забезпечення суб'єктам господарювання захисту прав власності на землю, майно та результати своєї праці; стимулювання розвитку підприємницької діяльності; державна підтримка наукових досліджень у пріоритетних сферах; пряме державне фінансування суб'єктів підприємництва; дотування і субсидування окремих видів продукції і виробництв; часткова компенсація відсоткових ставок за банківськими кредитами; часткова компенсація сум страхових платежів; формування партнерських відносин в сфері оподаткування; державне гарантування кредитів для суб'єктів підприємництва та ін.

Відповідно до визначення Європейської комісії державно-приватне партнерство зводиться до передання приватному сектору частини повноважень, відповідальності та ризиків щодо реалізації інвестиційних проектів, які фінансувалися публічним сектором.

Державно-приватне партнерство передбачає використання механізму розподілу ризиків та відповідальності за результати господарської діяльності між

державою та підприємницькими структурами. Впровадження таких проектів здійснюється з дотриманням наступних принципів:

- пріоритетність інтересів держави (державні органи влади виступають замовником проекту і визначають основні правила співпраці з бізнесом);
- розподіл ризиків між сторонами (ризики повинні передаватися тій стороні, яка може забезпечити їх більш ефективно управління);
- прозорість (суспільство має достатній доступ до інформації відносно діяльності партнерів);
- рівноправний характер відносин між сторонами.

Згідно Закону України «Про державно-приватне партнерство», державно-приватне партнерство – це співробітництво між державою Україна, Автономною Республікою Крим, територіальними громадами в особі відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних та комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями (приватними партнерами), що здійснюється на основі договору. До ознак державно-приватного партнерства належать:

- забезпечення вищих техніко-економічних показників ефективності діяльності, ніж у разі здійснення такої діяльності державним партнером без залучення приватного партнера;
- довготривалість відносин (від 5 до 50 років);
- передача приватному партнеру частини ризиків у процесі здійснення державно-приватного партнерства;
- внесення приватним партнером інвестицій в об'єкти партнерства із джерел, не заборонених законодавством.

У рамках здійснення державно-приватного партнерства можуть укладатися договори про: концесію, спільну діяльність, розподіл продукції, інші договори.

4. Недержавна підтримка підприємництва. Недержавна підтримка підприємництва – це виявлення громадської думки через заснування некомерційних недержавних організацій, метою яких є створення сприятливих умов для діяльності малих підприємств та відстоювання їх прав. Дієвим інструментом недержавної підтримки малих підприємств є інфраструктура його підтримки - своєрідна опорно-рухова система, завдяки якій формується конкретне організаційно-економічне середовище для сприяння підприємницькій діяльності. Недержавна інфраструктура розвитку малих підприємств, представлена розділяється на комерційну й некомерційну і має такі форми: організаційно-технічна, інформаційно-аналітична, фінансово-кредитна.

Виділяють два види недержавної підтримки малих підприємств: самоорганізовану та спеціалізовану професійну.

Законодавство України визначає такі форми самоорганізації: бізнес-асоціації без статусу юридичної особи: громадські організації, легалізовані шляхом повідомлення; представництва легалізованих іноземних бізнес-асоціацій; бізнес-асоціації зі статусом юридичної особи: громадські організації, легалізовані шляхом реєстрації; спілки громадських організацій; благодійні організації; об'єднання підприємств; організації роботодавців; бізнес-асоціації.

5. Сітьові форми об'єднання організацій (кластери, підприємницькі мережі). Кластерні об'єднання – на сьогоднішній день є однією з найефективніших форм організації інноваційних процесів, форм регіонального розвитку, за якої на ринку конкурують вже не окремі підприємства, а цілі комплекси, які скорочують свої витрати завдяки спільній технологічній кооперації компаній. Об'єднання у кластери формують специфічний економічний простір з метою розширення сфери вільної торгівлі, вільного переміщення капіталу та людських ресурсів, а отже, виконують функції структуроутворюючих елементів глобальної системи.

Кластери – це сконцентровані за географічною ознакою групи взаємозалежних компаній, спеціалізованих постачальників, постачальників послуг, фірм у споріднених галузях, а також пов'язаних з їх діяльністю організацій (наприклад, університетів, агентств по стандартизації, торговельних об'єднань) у певних областях, що конкурують, але при цьому ведуть спільну роботу.

Технопарк – це територіальний відокремлений комплекс, заснований на базі провідного університету, що включає в себе наукові установи, промислові підприємства, інформаційні, сервісні та виставкові комплекси, комфортні житлово-побутові умови. Мета технопарків – комерціалізація науково-технічної діяльності, забезпечення швидкого просування наукових досягнень у виробничу сферу, що дозволяє в умовах кризової ситуації у вузівській науці в Україні забезпечити науковців творчою роботою, достатньо високою заробітною платою.

Технопарки вирішують такі питання:

- прискорюють процеси передачі результатів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у виробництво;
- забезпечують розвиток інноваційного підприємництва;
- сприяють залученню промислових та банківських ресурсів в інноваційну сферу.

Фірми, що діють у межах технопарку, в основному, є самостійними юридичними особами. Діяльність технопарку фінансується за рахунок коштів відрахувань фірм – складових технопарку, а також за рахунок державних та регіональних субсидій, банківських кредитів, спонсорської допомоги тощо.

Технополіс – структура, яка за своєю діяльністю подібна до технопарку, але вона знаходиться в межах конкретного невеликого міста (населеного пункту), розвиток якого і забезпечується через технополіс. Серед особливостей технополісу можна виділити такі: вони формуються в умовах помірних темпів зростання економіки (завоювання ринку трудомісткої продукції); передбачається розвиток «технологій XXI століття» (електроніка, біотехнологія, нові матеріали і ін.); головна роль належить місцевим органам влади: заохочується діяльність малих і середніх підприємств з високим науковим і виробничим рівнем (більш гнучкі).

Умовами створення технополісу є присутність в регіоні престижного університету або НДІ; сприятливі економічні умови. Технополіси, відповідно до законодавства, передбачалося створювати в районах зі слабким розвитком

наукомістких виробництв, але за умови, що в регіоні є університети. Саме місцевим університетам надається вирішальна роль у здійсненні й координації наукових розробок, забезпеченні зони технополісу кваліфікованими фахівцями і дослідниками.

Важлива роль в активізації підприємницько-інноваційної діяльності належить *промислово-фінансовим групам (ПФГ)*. Законом України „Про промислово-фінансові групи”, передбачено, що до складу ПФГ можуть входити наукові установи, а їхньою кінцевою продукцією є науково-технічна документація та інші об’єкти інтелектуальної власності. Створюються ПФГ за рішенням Уряду на певний термін з метою реалізації державних програм розвитку пріоритетних напрямів виробництва і структурної перебудови економіки України, включаючи програми за міждержавними угодами.

Структура ПФГ значною мірою залежить від характеру інтеграції й мети функціонування. Інтеграція ПФГ може будуватися на: горизонтальних, вертикальних та змішаних засадах. Може також відбуватися і звичайна диверсифікаційна інтеграція, коли організаційно-господарські зв’язки між учасниками групи є малопомітними. З точки зору вирішення стратегічних завдань щодо передачі технологій, перспективними є ПФГ, створені за вертикальним, вертикально-горизонтальним та диверсифікаційним принципами. Якщо горизонтальна інтеграція є внутрішньогалузевою, то вертикальна об’єднує підприємства декількох галузей, але пов’язаних технологічним ланцюгом

Крім технопарків і технополісів на ринку діють т. зв. *бізнес-інкубатори*, що займаються реалізацією будь-якого проєкту, за яким є можливість отримати прибуток. *Фірма-інкубатор* – це організаційна структура, мета якої створення сприятливих умов для ефективної діяльності новоутворених малих інноваційних фірм, що реалізують нові наукові ідеї-новації. Вона може надавати таким фірмам приміщення та необхідне обладнання на певний період, забезпечуючи їх консультаціями з економічних та юридичних питань на пільгових засадах, організувати інформаційне та рекламне забезпечення. Інкубатор проводить також експертизу інноваційних проєктів (науково-технічну, економічну, комерційну), веде пошук інвесторів та дає їм певні гарантії, надає можливість скористатися своїм дослідним виробництвом і цим допомагає інноваційним малим підприємствам виживати в межах інкубаторів.

6. Соціальна відповідальність бізнесу. Концепція соціальної відповідальності бізнесу означає, що фірма/компанія функціонує для досягнення своїх фінансових цілей і крім цього допомагає суспільству. Ідея полягає в тому, що підприємства повинні поєднувати прибуткові види діяльності з діяльністю, що приносить користь суспільству.

Тобто, соціально-відповідальна компанія не повинна працювати виключно для максимізації прибутку, а має приймати рішення та виконувати дії, які є прийнятними з точки зору цілей і цінностей суспільства.

У свою чергу, корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) — це концепція управління, в рамках якої компанії інтегрують соціальні та екологічні проблеми у свої бізнес-операції і взаємодіють зі своїми зацікавленими сторонами.

СВ вимагає від кожного бізнесу поводитися етично та покращувати якість життя суспільства. Кожен бізнес повинен добровільно прийняти рішення — зробити свій внесок в краще суспільство і більш чисте довкілля або не робити цього. КСВ – це концепція, яка встановлює баланс між економічними, екологічними, етичними і соціальними проблемами бізнесу.

Фактично, ці терміни позначають одну і ту ж концепцію ведення бізнесу. Але соціальна відповідальність бізнесу характеризує загальне розуміння цього процесу, а КСВ — безпосередньо механізм / модель управління бізнесом з метою досягнення відповідних результатів.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПОТОЧНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ

1. Підприємництво – це:

- а) економічна категорія, що виражає відносини між суб'єктами господарювання, спрямованої на досягнення такої комбінації економічних ресурсів, яка здатна забезпечити їм комерційний успіх;
- б) тип господарської поведінки, що ґрунтується на самостійності та незалежності суб'єктів стосовно вибору: що, як і для кого виробляти; на повній відповідальності за прийняті рішення і спрямуванні діяльності на досягнення комерційного успіху;
- в) господарське мистецтво як економічна, організаторська та управлінська творчість з метою прагнення до змін, які можуть забезпечити комерційний успіх;
- г) спосіб економічного мислення, який характеризується оригінальністю ідей та підходів до вирішення господарських проблем;
- д) усі відповіді правильні.

2. Вперше у науковий обіг термін «підприємництво» був уведений:

- а) Ж.-Б. Сеєм; б) А. Смітом; в) Р. Кантільйоном;
- г) В. Зомбартом; д) Й. Шумпетером.

3. Основними функціями підприємництва є:

- а) методологічна, виховна, пізнавальна, прогностична, світоглядна;
- б) ресурсна, організаційна, новаторська, господарська, соціальна, особистісна;
- в) теоретична, описова, інформаційна, прогностична, критична, виховна, пізнавальна, ідеологічна;
- г) теоретико-пізнавальна, управлінська, методологічна, аналітична, прогностична, виховна, світоглядна;
- д) усі відповіді правильні.

4. Умовами існування та розвитку підприємницької діяльності є:

- а) наявність відповідних майнових прав на умови і результати виробництва;
- б) наявність певного економічного, соціального, правового і політичного середовища;
- в) повна економічна відповідальність за результати діяльності;
- г) етика підприємництва;
- д) усі відповіді правильні.

5. Об'єктивною основою виділення різних видів підприємництва виступає:

- а) час, протягом якого грошовий капітал повертається підприємцю з приростом;
- б) процес руху засобів підприємця;
- в) час пошуку на ринку необхідних ресурсів та виробництва товару;
- г) загальна економія ресурсів для досягнення поставлених цілей;
- д) усі відповіді правильні.

6. Промислове підприємництво вирішує такі головні завдання:

- а) створює матеріальний продукт, реалізує основні науково-технічні ідеї, закладаючи фундамент економічного прогресу суспільства у цілому;
- б) скорочує витрати по обслуговуванню процесу обігу;
- в) дозволяє підприємцю краще вивчити стан ринку, оперативно враховуючи його кон'юнктуру;

- г) усі відповіді правильні;
- д) правильна відповідь відсутня.

7. У торговому підприємстві можуть бути використані такі основні види операцій:

- а) посередницькі, як ланка, що зв'язує виробника і споживача;
- б) маркетингові, що передбачають орієнтацію на продаж саме потрібного для покупця товару, здатного краще задовольнити його потреби;
- в) комісійні, які здійснюються за дорученням клієнта і за його рахунок, та комерційні, які здійснюються підприємцем від свого імені і за свій рахунок;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильна відповідь відсутня.

8. Під венчурною фірмою розуміється:

- а) фірма, яка самостійно здійснює діагностику, розробку рішень і рекомендацій щодо їх впровадження;
- б) комерційна науково-технічна фірма, яка зайнята розробкою та впровадженням нових і новітніх технологій, продукції з невизначеним доходом;
- в) фірма, яка надає незалежні поради і допомоги з питань управління, включаючи визначення й оцінку проблем та/або можливостей, рекомендацію відповідних заходів і допомоги щодо їх реалізації;
- г) фірма, яка не створюючи нового матеріального продукту, реалізує особливий товар – послугу, прискорюючи й у цілому здешевлюючи процес руху товару;
- д) правильна відповідь відсутня.

9. Під організаційно-правовою формою підприємства розуміють:

- а) господарську організацію, компанію або окремого підприємця, що користуються правами юридичної особи і здійснюють діяльність з метою отримання доходу;
- б) підприємство, установу, організацію чи будь-яку іншу структуру, яка має своє майно, відокремлене від майна інших юридичних осіб, свої рахунки в банках, самостійний баланс, печатки зі своєю назвою, свій товарний знак, право набувати власність, користуватися і розпоряджатися нею від свого імені, право від свого імені бути позивачем і відповідачем у суді та господарському суді, а також несе самостійну майнову відповідальність;
- в) комплекс юридичних, правових, господарських норм, що визначають характер, умови, способи формування відносин між власниками підприємств, а також між підприємством та іншими, зовнішніми стосовно нього, суб'єктами господарської діяльності і органами державної влади;
- г) громадян України, іноземців та осіб без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці;
- д) філії, представництва, інші відокремлені підрозділи господарських організацій (структурні одиниці), утворені ними для здійснення господарської діяльності.

10. Для відкриття повного товариства потрібен:

- а) засновницький договір;
- б) статут;
- в) засновницький договір і статут;
- г) нічого не потрібно;
- д) правильна відповідь відсутня.

11. Господарські об'єднання утворюються як:

- а) олігополії та монополії;
- б) асоціації, корпорації, консорціуми, концерни;
- в) акціонерні товариства, товариства з обмеженою відповідальністю, товариства з додатковою відповідальністю, повні товариства, командитні товариства;
- г) юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України, державні, комунальні та інші підприємства;
- д) правильна відповідь відсутня.

12. Пошук ринкової «ніші» передбачає:

- а) врахування вхідних бар'єрів;
- б) аналіз попиту і пропозиції;
- в) вибір цільового сегменту ринку та позиції товару;
- г) аналіз можливостей виробництва, аналіз можливостей ринку товару, визначення ринкової стратегії підприємства, встановлення й утримання конкурентних переваг;
- д) правильна відповідь відсутня.

13. «Портфель» – це:

- а) інвестиції, що вкладаються у нові сфери діяльності, пов'язані з великим ризиком;
- б) особисті інвестиції, які приносять вкладнику певний дохід через регулярні проміжки часу;
- в) будь-яке вкладення будь-яких засобів з метою наступного отримання доходу;
- г) це сукупність різних інвестиційних цінностей, що слугують інструментом для досягнення конкретної інвестиційної мети вкладника;
- д) вкладення у статутний капітал господарюючого суб'єкта.

14 По закінченню терміну дії лізингової угоди підприємець (орендар) може:

- а) повернути лізинговій фірмі майно у нормальному стані;
- б) відновити лізинговий контракт за нижчих ставок платежів;
- в) придбати машини й обладнання у власність за залишковою вартістю;
- г) вимагати повернення плати за користування машинами й обладнанням;
- д) правильні відповіді а), б), в).

15. Шляхами виникнення технопарків є:

- а) об'єднання співробітників університетських та науково-дослідних центрів, які прагнуть комерціалізувати результати своїх науково-дослідних розробок;
- б) створення науково-технічним персоналом крупних компаній, які залишають корпорацію, бажаючи мати свою власну справу;
- в) перехід існуючих фірм під егіду технопарку з метою отримання певних пільг (кредитування, оренди приміщень для науково-дослідних і конструкторських розробок тощо);
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильна відповідь відсутня.

16. Угода (гласна/негласна) між незалежними підприємствами щодо проведення єдиної цінової політики, розподілу ринків збуту, узгодження умов обміну патентами, ліцензіями – це:

- а) трест;   б) синдикат;   в) картель;   г) концерн;   д) холдинг.

17. Процес планування включає такі етапи:

- а) аналіз стратегічних проблем, прогнозування майбутніх умов діяльності і визначення завдань, вибір оптимального варіанту розвитку;
- б) вибір оптимального варіанту розвитку, аналіз стратегічних проблем, прогнозування майбутніх умов діяльності і визначення завдань;
- в) формування загальних задач, встановлення приблизних термінів їх виконання і визначення ресурсного забезпечення;
- г) вивчення перспектив розвитку окремих галузей, національної економіки і регіонів, конкретизацію термінів виконання плану;
- д) правильна відповідь відсутня.

18. У процесі бізнес-планування сегментація ринку проводиться за такими критеріями:

- а) місцезнаходження сировини; обсяг збуту продукції;
- б) діючі і потенційні конкуренти; стратегії конкурентів;
- в) види продукції і послуг, що реалізуються; контингент споживачів;
- г) усі відповіді правильні;
- д) правильна відповідь відсутня.

19. Співвідношення між власним і запозиченим капіталом має складати:

- а) 1 : 1;   б) 2 : 1;   в) 1 : 2;   г) 2,5 : 5;
- д) правильна відповідь відсутня.

20. Яке з наступних визначень найбільш точно відповідає поняттю «нормальний прибуток»:

- а) прибуток, який отримує типова фірма в галузі;
- б) прибуток, який фірма отримала б за нормального ведення справ;
- в) мінімальний прибуток, який необхідний для того, щоб фірма залишалася у межах даного напрямку діяльності;
- г) прибуток, який забезпечує підприємцю комфортний рівень життя.

21. У довгостроковому періоді:

- а) всі витрати є змінними;   б) всі витрати є постійними;
- в) всі витрати виступають як неявні;   г) усі витрати є бухгалтерськими.

22. Визначте, як зміняться доходи фермерів за умов зростання цін на сільськогосподарську продукцію, якщо попит на цю продукцію нееластичний:

- а) зростуть у результаті збільшення обсягів реалізованої продукції;
- б) зменшаться, оскільки відносне зниження цін буде більшим, ніж відносне збільшення обсягів продажів;
- в) збільшаться, оскільки ціни на сільськогосподарську продукцію зростуть;
- г) залишаться незмінними.

23. Поняття економічних витрат означає, що:

- а) необхідно враховувати альтернативну вартість усіх використовуваних ресурсів;
- б) бухгалтерські витрати перевищують їх на величину невиробничих витрат;
- в) виробництво здійснюється з мінімальними витратами;
- г) вартість власних ресурсів не повинна включатися у витрати.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ СТУДЕНТІВ

- 1 Теорії, зміст, принципи, функції та ознаки підприємництва.
- 2 Моделі підприємництва: класична та інноваційна.
- 3 Умови існування та розвитку підприємницької діяльності.
- 4 Еволюція поняття «підприємець».
- 5 Шляхи формування суб'єктів підприємництва: еволюційний і прискорений.
- 6 Підприємництво і бізнес: спільне та відмінне.
- 7 Мета підприємницької діяльності. Мотиви та стимули підприємницької діяльності.
- 8 Мотивація досягнення Д. Макклеланда.
- 9 Мотив досягнення успіху і мотив уникнення невдачі Д. Аткинсона, Х. Хекхаузена.
- 10 Підприємницькі культури Р. Рюттингера й особливості поведінки підприємця.
- 11 Підприємницький успіх. Критерії успішного підприємця.
- 12 Психологічні особливості підприємців.
- 13 Індивідуально-психологічні особливості підприємців. Цінності підприємців.
- 14 Сутність виробничого підприємництва.
- 15 Комерційне (торгове) підприємництво.
- 16 Кредитне підприємництво. Страховий бізнес.
- 17 Інформаційне підприємництво. Консультативне підприємництво (консалтинг) та його роль у розвитку бізнесу.
- 18 Венчурний бізнес.
- 19 Індивідуальні та сімейні підприємства. Приватний бізнес.
- 20 Кооперативні та орендні підприємства.
- 21 Господарські товариства.
- 22 Державні підприємства.
- 23 Об'єктивна основа виділення видів підприємництва.
- 24 Фізична особа і юридична особа.
- 25 Основні критерії класифікації підприємств.
- 26 Об'єднання підприємств: асоціації, корпорації, консорціуми, концерни.
- 27 Соціальне підприємництво як інструмент вирішення соціальних проблем суспільства.
- 28 Моделі соціального підприємництва: англо-американська, європейська.
- 29 Організаційно-правові форми соціального підприємництва та типи соціальних підприємств.
- 30 Визначення соціальної проблеми, розробка концепції, уточнення місії соціального підприємництва.
- 31 Планування у соціальному підприємстві.

- 32 Джерела фінансування соціального підприємництва.
- 33 Вивчення ринку, пошук «ринкової ніші».
- 34 Визначення виду підприємницької діяльності та вибір організаційно-правової форми підприємства.
- 35 Процес реєстрації в органі державної реєстрації.
- 36 Сутність планування, його етапи. Бізнес-план: цілі, завдання, функції.
- 37 Статутний фонд та його формування.
- 38 Розробка засновницьких документів підприємства.
- 39 Припинення діяльності суб'єкта господарювання.
- 40 Ресурси підприємства: сутність, види, значення.
- 41 Виробничі фонди підприємства (основні та оборотні фонди).
- 42 Нематеріальні ресурси підприємств: поняття і види.
- 43 Трудові ресурси підприємства.
- 44 Поняття, склад і структура інвестицій.
- 45 Показники ефективності використання ресурсного потенціалу.
- 46 Виробнича потужність підприємства.
- 47 Продуктивність праці та показники її вимірювання.
- 48 Фінансові ресурси підприємства.
- 49 Витрати виробництва і собівартість продукції.
- 50 Фінансова діяльність підприємства.
- 51 Формування й використання прибутку.
- 52 Вимірювання ефективності виробництва. Види ефективності.
- 53 Класифікація витрат виробництва.
- 54 Кошторис виробництва.
- 55 Чинники й резерви зростання прибутку підприємств.
- 56 Збори і цільові відрахування підприємств.
- 57 Місцеві податки і збори.
- 58 Оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Спрощена система оподаткування. ЄСВ.
- 59 Соціальна відповідальність бізнесу.
- 60 Податки: їх сутність і значення.
- 61 Принципи оподаткування.
- 62 Необхідність державного регулювання підприємницької діяльності.
- 63 Форми і методи державного впливу на підприємництво.
- 64 Форми недержавної підтримки підприємництва.
- 65 Державно-приватне партнерство як форма взаємодії влади і бізнесу.
- 66 Сітьові форми об'єднання організацій (кластери, підприємницькі мережі).

ВИКОРИСТАНА ТА РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Підручники

- Березін, О. В. Управління потенціалом підприємства: навч. посібник / О. В. Березін, С. Т. Дуда, Н. Г. Міценко. Львів : Магнолія-2006, 2011. 308 с.
- Бойчик І. М. Економіка підприємства: підручник. К. : Кондор. Видавництво, 2016. 378 с. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/12571/1/%D0%95%D0%9F-%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A%201%20%D1%84%D0%B0%D0%B9%D0%BB.pdf>
- Варналій З. С. Основи підприємницької діяльності. URL : <http://westudents.com.ua/knigi/164-osnovi-pdprimnitsko-dyalnost-varnaly-zs.html>
- Гетьман О.О., Шаповал В. М. Економіка підприємства: навчальний посібник. 2-ге вид. К.: Центр учбової літератури, 2010. 488 с.
- Гринчуцький В. І., Карапетян Е. Т., Погріщук Б.В. Економіка підприємства: навч. Посібник. К.: Центр учбової літератури, 2010. 304 с.
- Довбенко В. І., Мельник В. М. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний посібник. Львів : Львівська політехніка, 2010. 232 с.
- Економіка підприємства [Текст] : підручник для вищої школи / за заг. ред. Л. Г. Мельника. Суми: Університетська книга, 2012. 864 с.
- Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. К.: Знання-Прес, 2007. 719 с. URL : <http://posek.km.ua/biblioteka/E/Економічна%20теорія%20Політекономія%20Базилевич%20В.Д..pdf>
- Економіка підприємства: навч. посіб. [Електронний ресурс] / [Шелегеда Б. Г., Берсуцький А. Я., Касьянова Н. В., Кравцова Л. В., Солоха Д. В. та ін.]; за ред. Б. Г. Шелегеда. Донецьк : ДонУЕП, 2010. 685 с. URL : http://dl.khadi.kharkov.ua/pluginfile.php/42598/mod_resource/content/1/3%20%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%20%D0%BD%D0%B5%D0%B8%D0%B7%201shellegeda_b_g_ta_in_ekonomika_pidpriemstva.pdf
- Економіка підприємства: навчальний посібник / О. М.Бандурка, Є. В. Ковальов, М. А.Садиков, О. С. Маковоз; за заг. ред. О. М. Бандурки. Харків: ХНУВС. 2017. 192 с. URL : <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1178>
- Іванова В. В. Планування і контроль на підприємстві: навч. посібник. Суми : Університетська книга, 2011. 443 с.
- Кавун С.В. Економічна безпека підприємства: інформаційний аспект [Текст]: монографія. Харків: Щедра садиба плюс, 2014. 311 с.
- Кривицька О. Р. Економіка підприємства: навчальний посібник / О. Р. Кривицька. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. 296 с.
- Непокупна Т. А. Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та семінарських занять з навчальної дисципліни «Інноваційне підприємництво» (галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки; спеціальність 051 Економіка; освітньо-кваліфікаційний рівень «Магістр») для студентів денної та заочної

форми навчання / Тетяна Андріївна Непокупна. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. 53 с.

Остапчук А. Д., Збарська А. В. Організація підприємницької діяльності у фірмі: навч. посібник / А. Д. Остапчук, А. В. Збарська [за ред. професора В. К. Збарського]. К. : КиМУ, 2015. 273 с.

Рульєв В. А., Гуткевич С. О., Мостенська Т. Л. Управління персоналом. [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К.: Кондор, 2013. 309 с.

Хмурова В. В. Менеджмент підприємницької діяльності: навч. посібник. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. К.: Центр учбової літератури, 2013. 284 с.

Нормативні акти

Конституція України // Відомості Верховної Ради України від 23.07.1996, № 30, ст. 141 (зі змінами). Офіційний вісник України від 01.10.2010. № 72/1 Спеціальний випуск. стор. 15, ст. 2598.

Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року N 2456-VI // ВВРУ. 2010. № 50–51, ст. 572.

Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // Голос України від 21.04.2012. № 73, (73–74).

Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року // Офіційний вісник України. 2010. № 92.

Цивільний кодекс України // ВВРУ. 2003. № 40-44, ст. 356 (зі змінами і доповненнями станом на 01.06.2010).

Господарський кодекс України від 16.01.2003 N 436-IV // ВВРУ. 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144.

Закон України «Про Національний банк України» // ВВРУ 1999 № 29 (зі змінами та доповненнями).

Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 року № 2664-III // ВВРУ. 2002. № 1.

Закон України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування // ВВРУ. 2011. № 2–3, ст. 11. 8 липня 2010 року № 2464-VI.

Закон України «Про інноваційну діяльність» від 04.07.2002 № 40-IV // ВВРУ. 2002. № 36. ст. 266.

Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» // ВВРУ. 2000. № 36. ст. 299.

Закон України «Про інвестиційну діяльність» від 18.09.1991 № 1560-XII // ВВРУ. 1991. № 47. ст. 646.

Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» від 26.11.2015 № 848-VIII // ВВРУ. 2016. № 3. ст. 25.

Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» від 16.07.1999 № 991-XIV // ВВРУ. 1999. № 40. ст. 363.

Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» від 08.09.2011 № 3715-VI // ВВРУ. 2012. № 19–20. ст. 166.

Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» від 14.09.2006 № 143-V // ВВРУ. 2006. № 45. ст. 434.

Закон України «Про науково-технічну інформацію» від 25.06.1993 № 3322-ХІІ // ВВРУ. 1993. № 33. ст. 345.

Закон України [«Про авторське право і суміжні права»](#) від 23.12.1993 № 3792-ХІІ // ВВРУ. 1994. № 13. ст. 64.

Додаткова

Акуленко В. Л., Захаркін О. О., Комендант І. В. Роль малого та середнього бізнесу у фінансових відносинах місцевого самоврядування. *Бізнес Інформ.* 2020. № 9. С. 147–154.

Бабінська С. Я. Концепція інформаційного забезпечення інноваційного проекту та етапи її реалізації. *Бізнес Інформ.* 2017. №1. С. 61–66.

Беляй М. С. Розробка інструментарію антикризового регулювання корпоративного сектора в умовах глобальних кризових явищ. *Бізнес Інформ.* 2020. № 8. С. 26–36.

Богма О. С., Савченко В. І. Обґрунтування шляхів оптимізації податкової системи в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №3. С. 299–305.

Буреннікова Н. В. Теорія та філософія результативності функціонування підприємств як систем: оновлений погляд на шляхи реалізації функцій та управління. *Бізнес Інформ.* 2021. № 6. С. 190–196.

Бутенко Н. В., Бердар М. М. Мережеві ознаки підприємництва в умовах глобалізації. *Бізнес Інформ.* 2020. №2. С. 218–224.

Ватаманюк-Зелінська У. З. Підвищення фінансової ефективності підприємницької діяльності в умовах реалізації адміністративно-територіальної реформи в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №2. С. 210–217.

Глуценко Я. І., Корогодова О. О., Моїсеєнко Т. Є., Черненко Н. О. Концептуальні засади податкового планування підприємств у контексті Четвертої промислової революції. *Бізнес Інформ.* 2021. № 4. С. 210–216.

Доуртмес П. О. Формування комплексної програми покращення результатів інвестиційно-інноваційної діяльності підприємства. *Бізнес Інформ.* 2017. № 2. С. 183–189.

Ефективність системи управління підприємством: теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації [Текст] : монографія / Харків. ін-т фінансів ; за заг. ред. Г. О. Дорошенка. Харків: НТМТ, 2014. 424 с.

Єрмак С. О. Концептуальні основи соціально-економічного розвитку підприємства на інноваційних засадах. *Бізнес Інформ.* 2017. № 2. С. 81–88.

Зигерт В., Ланг Л. Руководить без конфликтов: Сокр. пер. с нем. / Науч. ред. и авт. предисл. А. Л. Журавлев. М.: Экономика, 1990. 335 с.

Жулин О. В., Зеленюк-Джунь Л. В. Управління фінансовими ресурсами комунальних підприємств і перспективи їх розвитку. *Бізнес Інформ.* 2020. №7. С. 174–180.

Забарная Э. Н. Управление процессом развития инфраструктуры региона через привлечение инвестиций в инновации. *Бизнес Информ.* 2017. № 6. С. 49–54.

Іщенко Н. А. Фінансові результати діяльності малих підприємств та особливості їх формування. *Бізнес Інформ.* 2020. №5. С. 388–393.

Калюжна Н. Г., Лежепьюкова В. Г. Рейтингові системи оцінювання бізнес-середовища приймаючої країни. *Бізнес Інформ*. 2020. №5. С. 70–78.

Кирий В. В. Исследование факторов конкурентоспособности высокотехнологичных предприятий в динамике этапов жизненного цикла / В. В. Кирий, О. И. Любичева, Е. О. Москавцова. *Бизнес Информ*. 2017. № 6. С. 171–175.

Кирцнер Израэл М. Конкуренция и предпринимательство / Пер. с англ. М.: ЮНИТИ, 2001. 239 с.

Коледіна К. О., Семенова Г. І. Формування банківських кластерних ініціатив в Україні. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 364–369.

Коровій В. В. Система податкового регулювання в умовах трансформаційної економіки. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 359–364.

Кузнєцова Т. В. Механізм впливу маркетингу інновацій на конкурентні переваги підприємства / Т. В. Кузнєцова, Л. Г. Сіпайло. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 293–299.

Левкович О. В., Мироненко І. О. Оцінка та шляхи покращення ефективності використання необоротних активів підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 312–319.

Лобода Н. О., Чабанюк О. М., Мосолова Ю. О. Спрощена система оподаткування як мікроекономічний фіскальний регулятор. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 228–234.

Махота А. В. Франчайзинг у контексті розвитку малого та середнього бізнесу: організаційно-економічний та організаційний аспекти. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 160–165.

Меджибовська Н. Ключові фактори нарощування конкурентних переваг компаній. *Економіка України*. 2010. № 10. С. 36–44.

Меджибовська Н. С. Краудфандинг для малого бізнесу: міф чи реальність. *Економіка України*. 2016. № 10. С. 20–34.

Наливайко А. Еволюція теорії стратегії підприємства. *Економіка України*. 2002. № 1.

Непокупна Т. А., Мащенко Д. О., Котелевська Т. І. Принципи і правила нетворкінгу як комунікаційного інструменту розвитку бізнесу // Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка; редкол. : Ю. Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. Полтава : Астрія, 2018. С. 178–182.

Непокупна Т. А., Шевченко Б. О., Долгов В. А. Концепція «творчого руйнування» Й. Шумпетера як методологічна основа формування економічної політики інноваційного розвитку. *Науковий журнал «Молодий вчений»*. № 12.1. Грудень, 2020 р., С. 35–38.

Непокупна Т. А., Долгов В. А. Емпіричне вивчення мотивів підприємницької діяльності у контексті Шумпетерівської теорії. *Концептуальні шляхи розвитку наукових знань: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції м. Київ, 6-7 лютого 2021 року*. Київ: МЦНІД, 2021. 56 с. URL : <http://www.mcnd.ltd.ua/material/2021/лютий.pdf>

Непокупна Т. А., Шевченко Б. О., Машенко Д. О. Нетворкінгові комунікації у веденні бізнесу. Науковий журнал. *Економічний форум*. 2021. № 2, С. 29–33. URL : http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/fls/ekonomichniy-forum-2-2021_1_0.pdf

Непокупна Т. А., Дацій О. О. Вплив ментальних чинників на поведінку домогосподарств: теорія проблеми. *Соціально-економічні, політичні та гуманітарні виміри національного та місцевого розвитку* : зб. наук. ст. учасників другої всеукраїнської наук.-практ. конф. / редкол. : С. В. Степаненко (голова ред.) та ін. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. 294 с. С. 225–230.

Непокупна Т. А., Шевченко Б. О. Тенденції змін добробуту домогосподарств (на основі проведеного опитування населення м. Полтави). Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка. Полтава: Астроя, 2017. С. 247–248.

Непокупна Т. А., Шевченко Б. О. Особливості економічної поведінки вікової генерації Z крізь призму теорії поколінь. *Інноваційний потенціал та правове забезпечення соціально-економічного розвитку України: виклик глобального світу*: матеріали міжн. наук.-практ. конф., м. Полтава, 16–17 травня 2018 р. : у з т. Т 1. К. : Університет «Україна», 2018. С. 254–257.

Непокупна Т. А., Шевченко Б. О. Покоління Z: зміни на ринку праці / Сучасні трансформації національного та місцевого розвитку : колективна монографія / за заг. ред. Л. І. Яковенко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. С. 123–134.

Непокупна Т. А. Показник культури «довготривала часова орієнтація» (за методологією Г. Хофстеде). Збірник наукових праць викладачів, аспірантів, магістрантів і студентів фізико-математичного факультету / ПНПУ імені В. Г. Короленка; редкол. : Ю. Д. Москаленко (голов. ред.) та ін. Полтава : Астроя, 2020. 262 с. С. 157–158.

Непокупна Т. А. Вплив автоматизації і роботизації на ринок праці Сучасні трансформації національного та місцевого розвитку : колективна монографія / за заг. ред. Л. І. Яковенко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. С. 135–142.

Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. Стан і перспективи розвитку податкової політики України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. 348–354.

Огородник В.О. Фандрайзинг – інструмент активізації соціально-відповідальної взаємодії суб'єктів суспільних відносин. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2014_1-2_30

Олексіч Ж. А., Науменко Р. О. Аналіз світових засад оподаткування доходів фізичних осіб. *Бізнес Інформ*. 2020. №3. С. 336–344.

Онїпко Т. А. Сучасна кластерна політика: сутність та особливості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 50–55.

Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. №6. С. 190–195.

Природа фірми: Походження, еволюція і розвиток / Ред. Вільямсон Олівер Е.; Пер. з англ. К.: А.С.К., 2002. 336 с.

- Решетняк Е. И., Краснолуцкий В. И. Организационно-экономические основы вывода на рынок нового продукта. *Бизнес Информ.* 2017. № 1. С. 326–331.
- Салій І. Американський та європейський шляхи соціального підприємництва. URL : <https://socialbusiness.in.ua>
- Смирна О. В., Береславець О. А. Особливості та проблеми реалізації факторингових операцій в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №1. С. 324–330.
- Соломянюк Н.М. Фандрайзинг як технологія реалізації соціального плану маркетингу. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_3_31
- Соціальне підприємництво в Україні. Економіко-правовий аналіз: аналітичний звіт для проекту «EU4Youth – Розкриття потенціалу молодих соціальних підприємців в Молдові та Україні». EU4Youth, 2020. 37 с.
- Соціальне підприємництво. Бізнес-модель. Реєстрація. Оподаткування. / Долуда Л., Назарук В., Кірсанова Ю. Київ, ТОВ «Агентство «Україна», 2017. 92 с.
- Соціальне підприємництво: від ідеї до суспільних змін. Посібник / Свинчук А.А., Корнецький А.О., Гончарова М.А., Назарук В.Я., Гусак Н.Є., Туманова А.А. К: ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2017. 188 с.
- Стойко О. Я. Становлення та розвиток фінтех-бізнесу в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №2. С. 384–392.
- Столярук Х. С. Кар'єрний консалтинг: становлення та розвиток в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №2. С. 428–436.
- Терехов В.І., Максимчук Л.В., Бадзим О.О. Франчайзинг як форма міжнародного трансферу технологій. *Актуальні проблеми економіки.* 2007. № 7. С. 90.
- Тимофеев Д. В. Динамика экономического эффекта в процессе управления жизненным циклом инноваций при их коммерциализации. *Бизнес Информ.* 2017. № 1. С. 56–60.
- Тучак Т. В., Лінник О. П. Напрями реформування спрощеної системи оподаткування в Україні. *Бізнес Інформ.* 2020. №3. С. 306–311.
- Ходзинский К., Мазурок П. Первоначальное накопление капитала и предпринимательство в Украине. *Экономика Украины.* 2003. № 4.
- Чан Тхи Тхань Т. Анализ маркетинговых инноваций. *Бизнес Информ.* 2017. № 1. С. 332–336.
- Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Трансформація державного управління на основі партнерства влади, бізнесу і суспільства. *Social and economic changes of contemporary society. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole,* 2017. P. 181–187.
- Шевченко Б. О., Непокупна Т. А. Партнерство держави, бізнесу і суспільства як фактор трансформації державного регулювання економіки / Сучасні трансформації національного та місцевого розвитку: колективна монографія / за заг. ред. Л. І. Яковенко. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2021. С. 182–190.
- Шпак Н. О., Будинський Р. З. Економічне обґрунтування управління бізнес-проектами підприємств. *Бізнес Інформ.* 2020. №4. С. 498–504.
- Шуміло О. С., Пакуліна А. А., Далудіна І. В. Теоретичні аспекти управління витратами на підприємстві. *Бізнес Інформ.* 2020. №5. С. 306–311.

Шуміло О. С., Савченко Н. О. Аналіз наукових підходів до визначення суті понять кризи та антикризового управління підприємством. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 11–16.

Що слід знати про соціальне підприємництво / Смалъ В., Кокоть В. Посібник. Проект ПРОМІС. 2017. 58 с.

Янченко З. Б. Інноваційні кластери. Адаптація кращого світового досвіду до вітчизняних реалій. *Бізнес Інформ*. 2017. № 5. С. 62–66.

Ярмолюк Л.І., Хлуп'янець Д.І., Яблонська І.В. Тімбілдинг як один із ефективних методів управління персоналом. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип.3(20). С.152-156.

Orel A., Nepokupna T. The influence of cycling infrastructure on the economy of region / A. Orel, T. Nepokupna // Tourism in conditions of uncertainty: from theory to practice: Materials of 1st international scientific-practical Internet conference, May 12. 2021, Dnipro / resp. ed. V. M. Shapoval; Ministry of Education and Science of Ukraine, Nat. tech. Dnipro Polytechnic University. Dnipro : NTU «DP», 2021. P. 51–53. URL : <http://ir.nmu.org.ua/handle/123456789/157939>

Електронні ресурси

Бібліотека імені В. Вернадського. URL : <http://www.nbuv.gov.ua>

Державний комітет статистики України. URL : www.ukrstat.gov.ua

Державна регуляторна служба України (офіційний веб-сайт). URL : <http://www.dkrp.gov.ua>

Кабінет міністрів України. Урядовий портал. Офіційний сайт. URL : <https://www.kmu.gov.ua/>

Міністерство фінансів України. URL : <https://minfin.com.ua/ua/>

Національна платформа малого та середнього бізнесу. URL : <http://www.platforma-msb.org>

Краудфандингові платформи. URL : <http://uwcfoundation.com/ua/spravochynaya-informacziya/kraudfandyngovyie-platforny/>

Підбірка: 17 Кращих Краудфандингових Платформ. URL : <https://sbiz.club/9705/pidbirka-17-krashhyh-kraudfandyngovyh-platforn/>

Соціальне підприємництво в Україні. URL : <https://socialbusiness.in.ua>

Міністерство освіти і науки України
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК
ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА ТА ПІДПРИЄМНИЦТВО

для студентів спеціальності 051 Економіка денної та заочної форми навчання

Здано до друку 26.12.2021 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний.
Ум.-друк. арк. 4,1. Наклад. 30 прим.

Віддруковано в ПНПУ імені В. Г. Короленка
вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003